

A KODÁLY-SZEMLÉLETŰ TANÁRKÉPZÉS TÖRTÉNETE KALIFORNIÁBAN 1969–2019 Köteles György

Első tekintetre úgy vélnénk, az Egyesült Államok „pop-zenétől dominált”, „sok szempontból felületes”, „múló divatokkal terhes” kultúrájában Kodály zenei víziója nem verhet gyökeret – ezzel a gondolattal kezdte 1997-ben kecskeméti referátumát Eugenia „Jean” Sinor asszony, bloomingtoni egyetemi tanár, a Nemzetközi Kodály Társaság akkori, és alig két év múltán tragikusan korán elhunyt elnöke.¹ Előadása azután rövid összefoglalását adja a kodályi eszmék már akkor majd negyven éves – az 1958. évi koppenhágai ISME konferencia inspirációja nyomán kibontakozó – amerikai diadalútjának. Azóta újabb évtizedek múltak el, Amerikában és minden kontinensen számtalan „Kodály-trained teacher” működik; mintha telítődne (?) a világ a kodályi inspirációval. „Kodályi inspiráció” – mit is jelent? Nem lehet egy-két szóval meghatározni – még nincs rá „egy-két” szavunk, sokszavas körülírásaink vannak. „Kodály-inspired classroom, teaching, music education, music programs”; olykor igeiként is szerepel: Kodály inspired a revolution (in the teaching of music).²

Valóban revolúcióként csodálkozott rá a világ magára a szorosan vett módszerre, annak sok – ma sokak által túlhaladottnak értékelt – elemére, a Szovjetuniótól az Egyesült Államokig. „Amíg személyesen nem találkozunk, le kell írnom azt a szédítő érzést, ami itt volt, amit itt a mi módszerünkkel keltettem. (...) a millió kérdés, amelyet feltettek, a nap 24 óráját is elfoglalja. (...) az előadás szünetében kézjeleket magyaráztattak velem!” – érzékelteti az orosz kollégák érdeklődését Szőnyi Erzsébet 1963-ban.³ „A tanulók annyira szerették ezeket a játékokat, hogy még az óráközi szünetben is ritmus- és dallamviszhangot tapsoltak, énekeltek az udvaron, igencsak meglepve a többi tanárt és a dolgozókat” – sorol kaliforniai élményeket ugyanebből az időből egy kései emlékirat.⁴ Ugyanilyen lelkesek a tanárok is. „Azt tapasztaltam – idézzük most Szőnyi 1969-es emlékeit – hogy a Kodály-érdeklődők egy nyáron sorra »járják ki« az »iskolákat«, egyik tanfolyamról a másikra iratkoznak (...)”⁵

Revolúció, hiszen kézjeleivel – a kheironómia megszüntetve megőrzött eszközrendszerével – láthatóvá, a térben diszkrétte és motorosan átélhetővé teszi tér-idő-mozdulat eredendő egységét, játékká és társas interakcióvá emeli a hallás élesítését és a memória pallérozását, szavak nélkül is megérteni segíti a zene (és a világ) bonyolult és elvont összefüggéseit.

A kodályi forradalom ugyanakkor nem korlátozódik zseniálisan egyszerű módszeres eljárások együttesére. Zenei anyanyelvet ad, és még ennél is többet. Kodály víziója: életmód,

¹ Jean Sinor: [Kodály zenepedagógiai eszméi a nagyvilágban – Amerikai Egyesült Államok] előadás, in Szőnyi Erzsébet (szerk.): *Kodály Zoltán nevelési eszméi a harmadik évezred küszöbén. A Nemzetközi Kodály Konferencia (1997. IX. 22–24.) Zenepedagógiai szekciójának anyaga*, Kecskemét, 1999. Kodály Intézet, pp. 120–126., idézetek a 120. oldalról. Az előadás magyar nyelven hangzott el, lásd Szőnyi Erzsébet előszavát, pp. 5–6.

² Például az International Kodály Society (IKS) honlapján és egy amerikai facebook-oldalon (Sing with Nancy). Az itt és a továbbiakban hivatkozott internetes források utolsó megtekintése: 2020. június 1.

³ Levél Kodályhoz, 1963. január 19. Idézi Bónis Ferenc: A „Százéves terv” történetéhez – Szőnyi Erzsébet és Kodály Zoltán levelezése, *Magyar Szemle*, Új folyam 2014/5-6. szám, pp. 77–112. (108.) http://www.magyszemle.hu/cikk/a_szazeves_terv_tortenetehez_szonyi_erzsebet_es_kodaly_zoltan_levelezese.

⁴ „The students liked these activities so much that they even echo clapped and sang during their recess time on the playground, making a big impression on the rest of the teachers and staff.” Trudi Lee Richards – Robin Richards-Quinteros – Susanne Richards Shrift – John Richards: *Wake up Singing! Our Life with Mary Helen Richards and Education Through Music. The Memoirs of Professor C. W. „Ricky” Richards*, s. l. 2007. Xlibris US – Pangea Press, p. 73. (A továbbiakban: *Wake up Singing!*)

⁵ Szőnyi Erzsébet: *Öt kontinensen a zene szolgálatában*, Budapest, 1979. Gondolat, p. 235. (A továbbiakban: *Öt kontinensen...*)

antropológia, pedagógia, társadalom- és nemzetfelfogás. Kodály műve egyúttal művészetnek, szaktudománynak és filozófiának a világtörténelemben páratlan egysége, aminek a jelölésére a legegyszerűbb lenne a Mester nevét (habár *holy name*) köznévvé emelni. Más kérdés, hogy ebből a gazdag inspirációs forrásból ki, mikor, hol, mennyit és miként merít.

Amerika, úgy tűnik, az „első tekintetre” megfogalmazódó kétségek ellenére is jó táptalaj. Szakadatlanul és hihetetlen mértékben gyarapszik a Kodály-pedagógia irodalma, fellendültek a népzenei kutatások, él és hat Kodály zenéje.

Mintha a vele, nézeteivel, művészetével szembeni gyanakvás odaát kisebb lenne, mint a mi vidékünkön. Ámbár egy 2014-es bostoni kiadvány is 'heves nacionalista'-ként (fervent nationalist) jellemzi,⁶ annak jeléül, hogy a fogalmak tisztázásra szorulnak,⁷ mégis, az őt (és Bartókot is) érintő, nem gyógyuló adornói elfogultság, amelynek európai virulenciájáról nem egyszer meggyőződhattunk,⁸ a tengerentúl eleve sokgyökerű kultúrájában úgy látszik, kevésbé fertőz. Mutatja ezt a kodályi program amerikai elterjedése; ennek a fertőzésnek egyik gócpontja a kaliforniai Oakland, az ottani Holy Names, ahol a Kodály-pedagógia immár fél évszázados múlttal bír, így 2019 nyarán jeles évfordulót ünnepelhetett és történelmi időszakra tekinthetett vissza.

Történelmi távlatot ad számunkra is, hogy a Kodály-pedagógia ottani útjának főbb vonalait és fordulópontjait áttekintsük, sajátosságait leírassuk, eredményeinek egyfajta mérlegét megvonhassuk.

1. A Kodály-mozgalom amerikai kezdeteitől a kaliforniai tanárképzés megindulásáig

„Miféle hely az a Holy Names?”

„Kaliforniában szent helyek vannak”, magyarázta 1969-ben a Kodály-módszer ottani adaptálására vállalkozó magyar pedagógus⁹ – a vasfüggöny *innenső* oldalán, az értetlenkedő hivatalnak, egy olyan korszakban, amikor mindenhez „felsőbb engedély” kellett.

A szent hely

A Holy Names egy toleráns, katolikus szellemiségű iskola, mely küldetését, elkötelezettségét, a társadalom minden csoportja számára nyitottan, a személyiség teljes kibontakoztatásában és az Istenhit értékei szerinti nevelésben fogalmazza meg.¹⁰ 1868-ban alapították, helyi kezdeményezésre, Kanadából érkezett szerzetesek, Jézus és Mária Szent Neve Nővérei (Sisters of the Holy Names of Jesus and Mary¹¹), az intézmény a rend nevét 1908-tól főiskolaként – 1971-től Holy Names College (HNC) néven – és 2004 óta immár egyetemenként (HNU) is megőrizte. 1957-ben költözött jelenlegi helyére, az Oakland Hills ligetes domboldalaira.¹² A campus

⁶ Michael Mark – Patrice Madura: *Contemporary Music Education*, Boston, 4/2014. Schirmer, p. 106.

⁷ „Nemzeti, aki jogot véd; nacionalista, aki jogot sért.” Illyés Gyula: Szakvizsgán – nacionalizmusból. Útijegyzetek, Bécs, 1970. május. In Uő: *Útirajzok, esszék, tanulmányok*. Budapest, 1982. Szépirodalmi Könyvkiadó (Illyés Gyula Művei III.) pp. 747–766., <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ILLYES/illyes02118/illyes02170/illyes02170.html>.

⁸ „Kortalan” témák. Szerző Katalin interjúja Szőnyi Erzsébettel a Kodály-módszerről. *Parlando*, 2019/3. szám, https://www.parlando.hu/2019/2019-3/Szerzo_Katalin-SzonyiE.htm, eredetileg „Boldog lehet az az ország...” címen, *Zene-Zene-Tánc*, 1997/6. pp. 6–7. Szőnyi Erzsébet az interjúban érvelő választ ad egy valójában érzelmi gyökerű felvetésre.

⁹ A tanárnő, Serényi Emma, mindjárt sorolta is a szent helyeket: San Francisco, Los Angeles, Santa Barbara, lásd Sr. Mary Alice Hein visszaemlékezését: In Retrospect. The Kodály Phenomenon 1964–1997. *Kodály Envoy*, Summer 1997. pp. 10–13. (10.) és újból Spring 2014. pp. 37–40. (37.)

¹⁰ A Holy Names University honlapján, <https://hnu.edu/about/mission-and-values/>.

¹¹ Sœurs des Saints Noms de Jésus et de Marie, SNJM.

¹² Kilátással a San Francisco-i öbölre. Szőnyi Erzsébet 1973-as leírása és fia, Gémes Péter grafikája alapján az arrafelé soha nem járt olvasó is maga elé idézheti a vidéket: *Öt kontinensen...* p. 301., 305.

1955–1958 között emelt épületeit, köztük a hangversenyeket is befogadó – hajdani növendék, utóbb nagylelkű támogató emlékének szentelt – kápolnát Milton Theodore Pflueger (1907–1993) tervezte.

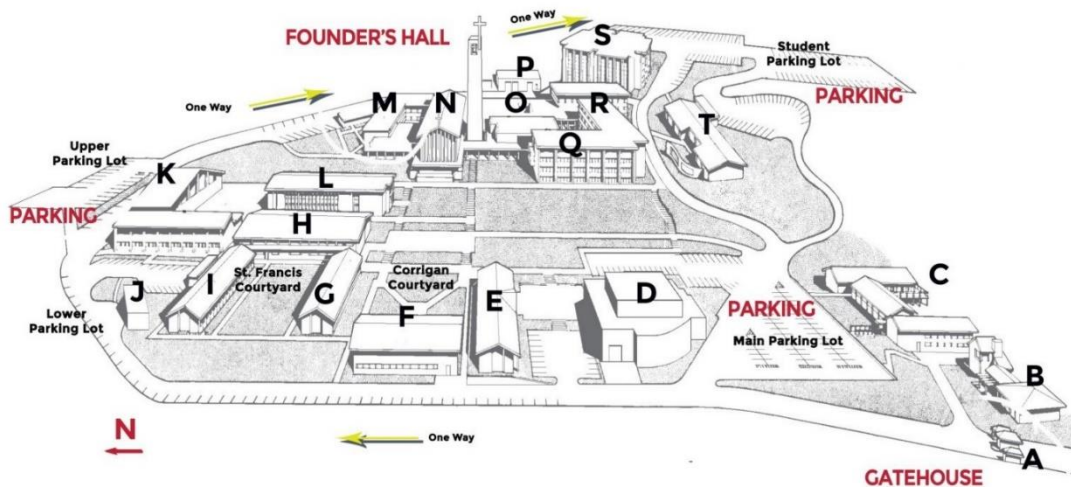

Holy Names University, McLean Chapel

https://www.yelp.com/biz_photos/holy-names-university-mclean-chapel-oakland?select=avTLaA5Cwb6f6HU1ZKrk8VA

Jelentős – a város és a régió kulturális életének igényeit is szolgáló – épülettel gazdagodott az intézmény 1994-ben, amikor megnyitotta kapuit a Valley Center, előadótermekkel, irodákkal, konferenciatermekkel és két, 390, ill. 125 fős színházteremmel; a nagyteremben rendezik az Éneklő Ifjúság mintáját követő fesztiválokat és kórustalálkozókat.

A hatalmas egyetemi campus térképén N betű jelöli az említett, méreteiben is impozáns kápolnát (McLean Chapel), C: a művészeti oktatás helyszíne (Kennedy Building), D: az előadóművészeti központ (Valley Center).

Holy Names University – a campus térképe

<https://hnu.edu/campus-map/>

Tehát ide, a Kennedy épület előadótermeibe és a McLean kápolnába fogunk megérkezni, a Holy Names Kodály-elvű zenei képzéseinek 2019 júliusában rendezett félévszázados ünnepségeire.

Lássuk azonban, hogyan indult, milyen utat járt be a Kodály-módszer Oaklandben!

Honnan az indíttatás? Honnan a szellemi és anyagi háttér? Ott, a Csendes Óceán partvidékén, két esztendővel Kodály Zoltán halála után.

Az indulás

Az alapító: Mary Alice Hein főtisztelendő nővér, aki 1969-ben a HNC Kodály Programját megszervezte.

A Holy Names curriculumában a zene azelőtt is, az oktatás minden szintjén, hangsúlyosan szerepelt. Gimnáziumában nagy létszámú ének- és zenekar működött,¹³ főiskoláján zenei képzés is folyt.

Sister Hein 1952-ben lépett a rendbe, és 1954-es fogadalomtételétől kezdve a zenepedagógiának is szentelte életét, San Francisco-i, majd oaklandi elemi iskolákban (Saint Monica, illetve Maryrose), azután a Holy Names középiskolájában, végül 1963-tól nyugdíjba vonulásáig a főiskola tanáraként. Kodály pedagógiai elveit 1966-ban ismerte meg a közeli Stanfordban.

„Alig egy órányi autótú Oaklandtól”¹⁴ – írja a nővér, mintegy tanúságtételként arról, hogy csodákért, sorsfordító tapasztalásokért nem kell messzire menni. A Stanford University zenei tanszéke azon a nyáron egyhetes tanfolyamot szervezett, ahol előadást tartott Kodály Zoltán és Szőnyi Erzsébet, bemutató tanításra pedig – saját iskolai osztályaival – Lauren Anne Abernethy, illetve Mary Helen Richards vállalkozott.¹⁵ Abernethy abban a tanévben még a Holy Names növendéke, 1965-től foglalkozott a Kodály-módszerrel,¹⁶ Richards 1958-ban, eleinte minden személyes kapcsolat nélkül, önerejéből lett a módszer amerikai adaptációjának úttörője.

Előttörténet I: Mary Helen Richards

Egy kaliforniai pedagógus, aki a bőrén érzi a „tudományos-technikai forradalom” bővületében élő társadalom elfordulását a művészetektől, és miközben saját helyét keresi az ötvenes évek amerikai iskolájában, a zenei nevelés új módozatait és lehetőségeit fedezi fel – Kodály pedagógiájában.

A magyar zenei nevelésnek Ádám Jenő vitte hírét a világba, a már említett koppenhágai ISME konferencián tartott előadásával (1958),¹⁷ az erről közölt ismertetés (az amerikai *Christian Science Monitor* hasábjain) keltette föl iránta Mary Helen Richards figyelmét¹⁸ – az amerikai iskolatörténetben elsőként. Nem ismerve háttérét és a kidolgozásában résztvevő munkatársak széles körét, elnevezi – Amerikában legalábbis ő nevezi el – „Kodály-módszer”-nek.¹⁹

¹³ Egy 1949-es fotó megörökíti a nővérek gimnáziumának ének-zenekari növendék-hangversenyét:

<http://www.catholicvoiceoakland.org/2008/08-06-09/inthisissue9.htm>.

¹⁴ Mary Alice Hein cím nélküli írása, in László Vikár (ed.): *Reflections on Kodály*, Budapest, 1985. IKS, pp. 75–94. (76). (A továbbiakban: *Reflections...*)

¹⁵ Alan Strong: Kodály in America 1966. *Kodály Envoy*, Summer 1991. pp. 4–8. (5–6), továbbá Mary Alice Hein SNJM: *The Legacy of Zoltán Kodály an Oral History Perspective*, Budapest 1992. IKS, p. 14.

¹⁶ History of Northwest Kodály Educators, a division of OAKE, <https://nwkehistorian.wordpress.com/tag/lauren-abernethy/>.

¹⁷ Vö. Fehér Anikó: Kodály-módszer kontinenseken át. In Uő. (szerk.): „Mozgó dó...” *Gondolatok Kodály Zoltán zenepedagógiai módszeréről*. Budapest, 2020. Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (Műhelytanulmányok II/4.), https://www.mma-mmki.hu/userfiles/Working-papers/MMAMMKImuhelytanulmanyok_2evf4_MozgoDo_beliv.pdf pp. 63–80. (66.)

¹⁸ *Öt kontinensen...* p. 42., Sinor i. m. p. 121.

¹⁹ Daniel Scipiades Katinka: The fiftieth anniversary of the use of the „Kodály–Ádám Method” in the United States: Looking backward – looking forward. *Crescendo*, 2000 (2) pp. 1–6., továbbá 2005. február 2-i közlése, in Lynnda Marie Nunn Fuller: *History of the inclusion of Orff and Kodály methodologies in Oregon music educator preparation*, Doktori értekezés, Texas Tech University, 2005. p. 33.,

Richards a University of Nebraska iskolazenei tanszékén szerzett diplomát,²⁰ a világháború után férjével Kaliforniában telepedett le és egy Portola Valley-i iskolában tanított. Az említett újságcikk nyomán kapcsolatot keresett Kodálllyal, aki elküldte neki a Kodály–Ádám-féle 1-2. osztályos *Énekeskönyveket*. Képek, kották, ábrák, szövegek – angolra fordításukhoz Richards a helybeli magyar bencések²¹ segítségét kérte, s a magyar források alapján dolgozta ki és alkalmazta 1959-től tanári munkájában a Kodály–Ádám-módszer első amerikai adaptációját, készítette el kézikönyvét, amelyet „láthatóan Ádám Jenő eredeti énekeskönyvei inspiráltak.”²² Mire Kodálllyal először találkozott, 1962-ben, a kötet: a *Threshold to Music* (Küszöb a zenéhez²³ avagy A zene küszöbén²⁴) kézírata készen állt.

A *Threshold* első kiadása, 1964 óta, egész Amerikában elterjedt: 1979-es adat szerint negyvennégyezer iskola hivatalos tananyaga, például Seattle 86 elemi iskolája közül 54-ben használták.²⁵ Sikerének egyik titka lehet, hogy „zenei szakképzettség nélküli osztálytanítóknak nyújt segítséget az iskolai énektanításhoz”,²⁶ hiszen, paradox mottója szerint „mindenki énekelhet, még ha nem is tud”.²⁷

Richards 1962-től kezdődően öt alkalommal jött Magyarországra,²⁸ ahogy fogalmazott: iskoláról iskolára járt²⁹ (Andor Ilona, Serényi Emma és mások óráin), lenyűgözte, amit tapasztalt.³⁰

Kodálllyal történt találkozása (1962 nyarán), a tőle személyesen kapott útmutatás azonban a szerzőt egy új úton indította el, amelynek során már nem az *eredeti módszert*, hanem – szándéka szerint – a *kodályi elveket* ültette át az amerikai iskola világába. Az új irány: az *Education Through Music* (Nevelés zene által), Richards 1971-ben publikált könyvének címe is.³¹ Ebben,

https://ttu-ir.tdl.org/bitstream/handle/2346/1153/Fuller_Lynnda_Diss.pdf;sequence=1.

²⁰ *Wake up Singing!* p. 33.

²¹ A Portola Valley-i magyar monostort 1956-os emigránsok alapították, *Magyar Kurír*, 2016. november 15. <https://www.magyardurir.hu/hirek/60-eves-magyar-bencsek-alapitasa-kaliforniaban>.

²² Jerry Louis Jaccard: *Dallamok és disszonanciák. A zene nagykövete Szőnyi Erzsébet*. [A Tear in the Curtain. *The Musical Diplomacy of Erzsébet Szőnyi: Musician, Composer, Teacher of Teachers*, New York, 2014. Peter Lang Publishing.] Fordította Terts István. Budapest, 2016. Nap Kiadó (Álarcok sorozat), p. 136. Richards könyvének konzultánsaként Szőnyi Erzsébet említi Dániel Scipiadés Katinka és Darázs Árpád Kaliforniában élő magyar pedagógusokat, *Öt kontinensen...* p. 185.

²³ *Öt kontinensen...* p. 185., 242.

²⁴ Sinor i. m. p. 122.

²⁵ *Öt kontinensen...* p. 242.

²⁶ *Öt kontinensen...* p. 167.

²⁷ Everyone can sing, even if they can't, *Wake up Singing!* p. 87. Richards pedagógiájának ellentmondásos értékeléséről lásd Jaccard i. m. pp. 136–137. főszöveg és lábjegyzet.

²⁸ Sinor i. m. p. 121., Jaccard i. m. pp. 135–136. Megjegyzendő, hogy Richards első magyarországi tanulmányútja 1962 áprilisában volt, majd ugyanazon év nyarán érkezett újból Budapestre, és ekkor, tehát második látogatása alkalmával találkozott személyesen Kodálllyal, lásd *Wake up Singing!* pp. 81–87. Vö. Peggy Bennett: *From Threshold to Music to Education Through Music: a Collaboration of the Principles of Zoltan Kodaly and the Work of Mary Helen Richards*, kutatási beszámoló, Texas, 1987. Music Educators Association, p. 2. <http://www.peggydbennett.com/wp-content/uploads/2010/07/TMEA-From-Threshold-to-Music-to-Education-Through-Music1.pdf>. A *Wake up Singing!* ill. Bennett i. h. alapján Jaccard néhány adata és föltevése helyesbítést kíván.

²⁹ *Wake up Singing!* p. 83.

³⁰ Egyik – vélhetően az első – látogatása során Szőnyi Erzsébet kalauzolta, találkozásairól lásd Jaccard i. m. pp. 135–136., Richards magyarországi fogadtatásáról Szőnyi nevének említése nélkül *Wake up Singing!* i. h. És viszont: Richards volt a Kodály-házaspár és Szőnyi Erzsébet kaliforniai kalauza 1966 júliusában, olvasmányos leírását adja *Wake up Singing!* p. 98., és *Öt kontinensen...* pp. 161–162. Andor Ilona szerepéről lásd Bennett i. h., Serényi Emmáéről lásd Plaththy Sarolta: A Holy Names College (Oakland, California, USA) Kodály Programjának harmadik éves története. In Ittész Mihály (szerk.): *A Kodály Intézet IV., jubileumi évkönyve 1975–2000*. Kecskemét, 2001. Kodály Intézet, pp. 101–104. (101.) Serényi tanításainak hatása a *Threshold* ki-dolgozása során is érvényesült, lásd a 9. jegyzetben i. h.

³¹ Bennett i. m. p. 10.

a magyar módszer felől tekintve „... eléggé messze került az eredeti irányvonalától”,³² említik így is: Kodály–Richards Method.³³

Mary Helen Richards a Kodály-módszer amerikai történetében tagadhatatlanul kivételes szerepet játszik. Amikor Dániel Scipiadés Katinka, a budapesti Zeneakadémia egykori neveltje, 1960-ban Kaliforniába érkezik, az ő munkássága nyomán figyel fel a Kodály-módszerre³⁴, és lesz annak hathatós képviselője. 1965-ben, az ugyancsak útkereső Denise Bacon, a bostoni Kodály Intézet későbbi alapítója, a *Threshold*-ban ismerte fel a zenei írás-olvasás tanításának alkalmas módját és Richards révén találkozott a Kodály-házaspárral 1965 júliusában.³⁵ Richardsnak köszönhető továbbá Kodály 1966-os stanfordi meghívása, hiszen férje a Stanford University professzora volt.³⁶ Végül, a *Threshold* 1966-os bloomingtoni és stanfordi bemutatói sokak érdeklődését irányították a Mesterre: a névsorban Elisabeth (Betsy) McLaughlin-Moll és Sr. Lorna Zemke OSF³⁷ mellett Sr. Hein is szerepel.³⁸

Háttér: európai zenei örökség, amerikai nemzeti reneszánsz, két világrendszer

Ahogy az ún. Kodály-módszer adaptálása nem korlátozódik „osztálytermi technikák” átvételére, jóllehet a zenepedagógus a maga közvetlen szakterületén elsőként erre csodálkozik rá, mint olyasmire, „amit még soha nem látott és hallott”,³⁹ úgy a módszer történelmi léptékkal mérve hihetetlenül gyors nemzetközi térhódításának okai is mélyebben keresendők. Alexander Ringer, a módszer hathatós amerikai támogatója – aki a szimplifikáló *Kodály-method* kifejezés helyébe a *Kodály-inspired teaching* terminust állította⁴⁰ – és más elemzők is rámutatnak a siker háttérben kitapintható kulturális, társadalmi és történelmi tényezőkre.

E tényezők egyike az amerikai népesség meghatározó angolszász elemeinek protestáns öröksége, amelyben a gyülekezeti és házi zenélés a mindennapi élet szerves részeként – mintegy *második anyanyelvként* – létezik, és a zenei írás-olvasás kultúrája, ha nem is éppen általános, de széles körben elterjedt – jóllehet a fogyasztói szemlélet ezen a téren is kifejti romboló hatását.⁴¹ Ilyen, évszázadokon át gondosan művelt talajon, ahol az angliai mintát követő énekes iskolának is vannak már 18. századi példái,⁴² egy, a zenélést az emberi élet szerves részének tekintő koncepció magvetése jó termést hozhat.

A zenei tényező mellett a társadalmi mozgások hangsúlyt adnak a koncepció *népi* elemének. Új jelenség ugyanis a huszadik század második harmadának Amerikájában a korábban domináns „a népek olvasztótégelye” szemlélet háttérbe szorulása, és a helyébe lépő nemzeti-

³² *Öt kontinensen...* p. 185.

³³ James Garner: Kodály-Richards Method Success in Taft Schools. *California Music Educators Association News*, April 1968., lásd Micheál Houlihan – Philip Tacka: *Zoltán Kodály. A Guide to Research*. New York – London, 1998. Garland, 844. szám.

³⁴ Sinor i. m. p. 122.

³⁵ Denise Bacon: *History in the Making... A Musical Revolution*. Előadás, OAKE konferencia, 2001. március 9. Lásd *Kodály Envoy*, Fall 2001. pp. 9–12. (9.) Vö. Sinor i. m. p. 123.

³⁶ Jaccard i. m. p. 136.

³⁷ Ordo S. Francisci (ferences nővérek).

³⁸ Sinor i. h.

³⁹ „American teachers had never seen or heard anything like it” – írja a *Threshold* elsőpró sikeréről Denise Bacon: The Adaptation of Kodály’s Concept of Music Education in America. Early Steps – An Historical Perspective. In: *Reflections...* pp. 15–31. (15.)

⁴⁰ Alexander (Lothar) Ringer: In the Kodály Mode. Some Personal Reflections. In: *Reflections...* pp. 194–206. (205.) A terminológiai nehézségekről szoltunk bevezetőnkben, vö. Gönczy László: Kodály-koncepció: A megértés és alkalmazás nehézségei Magyarországon. *Magyar Pedagógia* 2009/2. szám, pp. 169–185. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Gonczy_MP1092.pdf

⁴¹ I. m. p. 200. Ringer a Kodály-iskolákban látottakról fogalmaz így: „a gyerekek második nyelvként tanulták a zenét” ([...] Hungarian children were taught music as a second language), i. m. p. 196. Második nyelvként: vagyis hallás-hangoztatás-írás-olvasás, szemantika és szintaxis egységében.

⁴² Kathryn Smith: Historical Perspective and Reflections on an Early American Solfège Tradition, *Kodály Envoy*, Fall 1993. pp. 41–48.

nemzetiségi reneszánsz, amely a jogok, a gazdasági lehetőségek és a kultúra dimenziójában egyaránt teret követelt magának. A bevándorlás újabb és újabb hullámai – Kaliforniában mindenekelőtt a spanyol ajkú népességé – felerősítették a különböző népcsoportok öntudatra ébredését, felértékelődtek a helyi és regionális hagyományok,⁴³ benne az a zenei örökség, amelyre az egyes népek mint identitásképző, -erősítő elemre, kodályi szemlélettel *zenei anyanyelv*re tekinthetnek. Ebben az összefüggésben felerősödik és egészen új értelmet nyer a Kodály-filozófia egyik alapvető – sokak által alulértékelt, nem egyszer méltatlanul kárhozottatott – dimenziója, amelynek lényegét az egyik elemző így fogalmazza meg: „nem a népdal itt a fontos, hanem a nép.”⁴⁴

Nagyon sajátos és áttételes módokon készítette elő a talajt a kodályi nevelés számára és járult hozzá annak terjedéséhez-terjesztéséhez a kétpólusú világ. 1957. október negyedike, az első szovjet műhold pályára állítása ugyanis új korszakot indított az amerikai nevelésügyben. Az irodalom így nevezi: poszt-Szputnyik éra; hatásának elemzésére különböző összefüggésben – zenei vonatkozásban is – vissza-visszatérnek, tanulmányozására fél évszázad múltán is konferenciát szentelnek: „How Sputnik changed U. S. Education.”⁴⁵ Hogyan változtatta meg? A közvetlen reakció: elfordulás a humanioráktól, hogy az erőket a két világrendszer versenyében „a technológia korának” szükségleteire összpontosítsák. Az első vesztes az oktatásban a zene – ez az a veszteség, amelyet Mary Helen Richards mindjárt közvetlenül megtapasztalt, amikor tanári pályája elején énekóra helyett napközi foglalkozásokhoz osztották be.⁴⁶ Ugyanakkor szinte azonnal megjelenik az ellenhatás, szakemberek figyelmeztetnek az egyoldalú intellektuális terhelés veszélyeire és keresik a művészetek új helyét az oktatásban.⁴⁷ Nem könnyen találják; az edukacionalisták (Kodály talán így fordítaná: „tanügyi bácsik”) reformjai sokszor vezetnek zsákutcába. Ennek fel- és beismerése történt meg azon a nemzetközi zenepedagógiai szemináriumon, 1966 augusztusában,⁴⁸ amelynek témái között – mint lehetséges válasz a felmerülő kérdésekre – a Kodály-pedagógia is szerepelt.

Ám nemcsak ilyen átfogó, filozófiai kérdések – ’milyen az ember és hogyan kell nevelni’ – vetődnek fel, hanem belépnek egészen gyakorlati, politikai motivációk is. A hatvanas években az Egyesült Államok kormánya a szocialista országokkal történő kapcsolatépítésre törekszik, amelyhez jó lehetőséget kínált a Kodály-pedagógia iránt feltámadó széleskörű szakmai érdeklődés. Bizonyára ennek is köszönhető, hogy Ringer professzor első lépései – melyekhez a világ-hírű hegedűs Isaac Stern személyében talál szövetségesre – már Kodály Zoltán életében mintegy hivatalosan is megnyitják az amerikai iskolák kapuit a magyar módszer előtt: a kormányzat mellett működő Nemzeti Művészeti Tanács nagyvonalú támogatást ajánl a pedagógusok magyarországi tanulmányaihoz.⁴⁹ Ugyancsak nagyvonalú támogatást élvezett Sr. Hein kaliforniai

⁴³ Ringer, i. m. p. 198. Sok idevágó elemzésből idézzünk csupán egyetlen megállapítást: „Az »amerikainak lenni« érzés (...) a különbözőségekből, a pluralitásból és a kulturális sokszínűségből is táplálkozik. Amerika ma már nem a nemzetközi szociológiai alpművek által bemutatott »fehér, protestáns, angolszász férfiak« világa.” Rada Péter: Észak-Amerika: az Amerikai Egyesült Államok, in Hada Béla – N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Regionális tanulmányok*, Budapest, 2016. Nemzeti Közszerződési Egyetem, pp. 43–64. (43–44.)

⁴⁴ Kádár György: Kodály Zoltán aktualitása, in: *Magyar Szemle* 2007/11-12. szám, pp. 117–140. (130). Kádár tézise különben mélyebb elemzést érdemlő összhangban áll Szőnyi Erzsébet megközelítésével, amelyre fentebb, a 8. jegyzetben utaltunk.

⁴⁵ *The Harvard Gazette*, 2007. október 11. <https://news.harvard.edu/gazette/story/2007/10/how-sputnik-changed-u-s-education/>.

⁴⁶ Fuller, i. m. pp. 173–174.

⁴⁷ Philip Tacka – Micheál Houlihan: The Status of Music in the United States during the Nineteen-Sixties. A Foundation for the American Adaptation of the Kodály Concept. *Kodály Envoy*, Fall 1990. pp. 7–22. (7–8.)

⁴⁸ Ann Arbor, lásd Ringer i. m. p. 195. Vö. *Öt kontinensen...* pp. 152–155.

⁴⁹ National Council on Arts, 1966. lásd Ringer i. m. p. 196., Eörsze László: *Kodály Zoltán élete képekben és dokumentumokban*. Budapest, 2/1976. bővített kiadás, Zeneműkiadó, 236. kép. Megjegyzendő, ekkor, 1966 őszén már küszöbön áll az 1957-től (és voltaképpen már 1942-től) akadozó magyar-amerikai diplomáciai kapcsolatok nagykövetségi szintre emelése, lásd <https://washington.mfa.gov.hu/page/fontos-datumok>.

küldetése,⁵⁰ melyhez a Ford Alapítvány és az 1968-ban létrehívott Nemzetközi Tudományos és Kulturális Kapcsolatok Bizottsága⁵¹ biztosította a szükséges anyagi forrásokat, utóbbi szervezet 1971-ben egyenesen kezdeményezőként lép fel a Kodály-kapcsolatok bővítése ügyében.

A Kodály-módszer – avagy Kodály-inspired teaching – az 1960-as, '70-es években tehát fontos kultúrdiplomáciai funkciót teljesít, persze azután is, a változó viszonyok közepette. Akkor a kétféle, ellentétes társadalomfilozófiára és különböző mítoszokra épülő, politikailag szembenálló országokat kellett összekötnie, egy magasabb, az „emberi lényeket” megragadó szinten. Alexander Ringer, akinek Kodály-reflexióira már hivatkoztunk (írásában egyaránt reflektál az *emberre* és a *gondokodóra*), rámutat Kodály és híveinek azon diplomáciai teljesítményére, amely lehetővé tette – ahogyan ő fogalmaz – a „centralizált tervgazdaság” körülményei között a zenei általános iskolák létrejöttét.⁵² Az az ellentmondás, amelyre a professzor utal, valójában nem itt, művészet és centralizáció viszonyában áll fenn, hanem magán a politikai rendszeren belül, annak deklarált humanisztikus elvei és az elveket zárójelbe tévő gyakorlata között feszül. A Kodály-diplomácia hazai sikere *ebből a nézőpontból* a zárójelek fel- és lebontása, a rendszer deklarált elveinek gyakorlati érvényre juttatása volt – egészében tekintve a társadalmi valóság szűk területén, de mégiscsak iskolák sokaságában. Másfelől viszont, a Kodály-pedagógia nyugati adaptációjának első kérdései sem szakmai vagy politikai vonatkozásban vetődnek fel, hanem abban, hogyan áll helyt az „üdvözítő” pedagógiai elméletek versenyében. Ami ugyancsak nem utolsó sorban diplomáciai kérdés, a diplomáciának egy másik szintjén: a széleskörű személyes kapcsolatépítés terepén.

A kodályi filozófia – és maga a Mester – alkalmas pillanatban lépett be a hatvanas évek közepén az amerikai útkeresések világába. Filozófiájának egyetemessége persze túlmutat pedagógiai elméletek versenyén és politikai célok szolgálatán: mint említettük, az emberről való gondolkodás centrális kérdéseire vezet, így *belső természeténél* fogva alkalmas rá, hogy összeköttetést teremtsen – ahogyan ezt Max Kaplan elemzése részletesebben is kifejti – két világrendszer, keleti és nyugati kultúra, technológia és ember, nevelés és művészet között.⁵³

Előtörténet II: Stanford 1966

Ilyen előzmények után és ebben a szellemi-politikai erőterben került sor tehát, Kodály Zoltán három hónapos amerikai körútjának egyik állomásaként, a „történelmi találkozóra”⁵⁴ a Stanford Egyetem zenei tanszéke által az alapfokú zenei nevelésnek szentelt tanfolyamon,⁵⁵ 1966. augusztus 9–14. között.

Szőnyi Erzsébet leírása szerint „a zsúfolásig megtelt nagyterem” hallgatósága – létszámukat Sr. Hein közel 400 főre becsüli – élénken érdeklődött „az övékétől eltérő iskolarendszer és a

⁵⁰ Hein, in: *Reflections...* p. 77., valamint *Öt kontinensen...* p. 303.

⁵¹ International Research and Exchanges Board, IREX, Szőnyi: *Öt kontinensen...* p. 303., Hein, in: *Reflections...* pp. 77–79.

⁵² Ringer i. m. pp. 199–200.

⁵³ A *Reflections...* kötethez írott bevezetésében, pp. 11–13. Megjegyzendő, hogy Szőnyi Erzsébet a Kodály-módszer világsikerét a népek zenekultúráinak a sokféleség ellenére meglévő – és az etnomuzikológiai kutatások nyomán mindinkább feltáruló – *hasonlóságai* alapján magyarázza, ezek felismerésének konzekvenciáit a zene-pedagógia is levonja: „a magyar népzenei anyagra épített és eredetileg magyar gyermekek számára megkonstruált módszernek vannak olyan általános érvényű tulajdonságai, melyek most már a legkülönbözőbb népeknél adaptációra indítanak.” Szőnyi Erzsébet: A zenepedagógia helye a nagyvilágban. Előadás a Debreceni Zenepedagógiai Napokon, 1977. április 27–29., megjelent *Parlando*, 1978/7-8. szám, pp. 44–51. (45). A *Parlando*-közleményre dr. Márkusné Natter-Nád Klára figyelmeztetett, amiért itt mondok köszönetet.

⁵⁴ A tanfolyam programjáról és jelentőségéről a magyar zenepedagógia amerikai kisugárzásában lásd *Öt kontinensen...* pp. 160–162. Vö. Uő: *Kodály Zoltán nevelési eszméi*, Budapest, ²/1987. Tankönyvkiadó, p. 36. – Az eseményről publikus fotók: *Öt kontinensen* ... p. 160. utáni 8. kép (Kodály oldalán Szőnyi Erzsébet és dr. Wolfgang Kuhn, a stanfordi zenei tanszék vezetője; ugyanez in *Eősze* i. m. 235. kép); Bónis Ferenc: *Élet-pálya: Kodály Zoltán*, Budapest, 2011. Balassi Kiadó – Kodály Archívum, p. 667.

⁵⁵ Meghívóján ez az elnevezés szerepel: Institute in Elementary Music Education, lásd Jaccard i. m. p. 109.

népzenére alapozott oktatás” részletei iránt. Az érdeklődők soraiban jelen volt Denise Bacon, Sr. Mary Alice Hein, Sr. Lorna Zemke és az amerikai Kodály-mozgalom sok későbbi meghatározó szereplője.⁵⁶ A stanfordi tapasztalatok sok résztvevő mellett Hein nővére is mély benyomást gyakoroltak: „Mindössze öt napig tartó műhelymunkára jelentkeztem, amit élvezni akartam, de amiről úgy gondoltam, rutin lesz az egész. Nem számoltam azzal, hogy az ott tapasztaltak milyen messzehatóan befolyásolnak majd, és nem csupán az én életemet, de országunk egész zenei nevelésének alakulását is.”⁵⁷ Sr. Hein a nyugati parton, Denise Bacon a keleti parton lett a Kodály-szemléletű tanárképzés elindítója (1969), Sr. Zemke készítette a Kodály-pedagógiáról az első doktori disszertációt Amerikában.⁵⁸ A Kodály-filozófia „messzeható befolyása” különben Amerikában is mihamar túllép a nevelés szűkebb körén, hiszen Sr. Zemke és mások levonják is „a zene mindenkié” elv végső konzekvenciáit: ha a zene mindenkié, akkor a bármely életkorban és életállapotban lévőké, legyen az magzat, koraszülött vagy demens; szolgálhatja a gyógyítást és alkalmazható a gyógypedagógia legkülönbözőbb területein, ha mindenkié, akkor „minden egyes emberé, az élet kezdetétől a végéig”.⁵⁹

Kodály 1966-os amerikai útjának fontos hozadéka, nemzetközi kapcsolatok építése és a pedagógiai gyakorlat adaptációjának hitelessége szempontjából egyaránt, hogy tudatosult az érdeklődőkben, milyen fontos a helyszíni, magyarországi szakemberek bevonása a kinti munkába, és kintiek magyarországi továbbképzése. Kodály maga, szűkkörű vagy sajtónyilatkozataiban egyaránt rámutatott az első amerikai adaptációknak a bemutatóórákon tapasztalt „elhajlásaira.”⁶⁰ „Még Mary Helen Richards is csak rövid időt töltött Magyarországon, és úgy szólván csak a felszínt látta, amit ennyi idő alatt láthatott. Ezért, amit ő csinál, az nem ugyanaz, mint amit mi csinálunk Magyarországon” – összegezi stanfordi benyomásait Kodály, az őt kérdező amerikai kollégának.⁶¹ Szorgalmazta is amerikai tanárok magyarországi tanulmányútjait: „El kell jönnie Magyarországra” – emlékszik Kodály hívására Lauren Abernethy.⁶² Ahogyan korábban Richards, úgy a következő években Abernethy⁶³, Bacon, Hein, Zemke és további nagyszámú pedagógus járt hosszabb-rövidebb magyarországi tanulmányúton, az amerikai Kodály-programok munkájában pedig nagyszámú magyar pedagógus vett és vesz részt mindmáig.

„Hitelesen kodályi és egészen amerikai”: a Holy Names új programjának indulása

A stanfordi tapasztalatok nyomán, hároméves előkészítő munkával és a Holy Names College zenei tanszékén folyó ének-tanári mesterképzésre (*Master of Music in Music Education*) építve 1969-ben indul a Kodály Program.⁶⁴ Első lépésként többhetes nyári tanfolyamot (Summer

⁵⁶ Vö. *Öt kontinensen...* p. 161.

⁵⁷ Idézi Jaccard i. m. p. 148., az idézet forrását lásd uo. p. 134. 2. jegyzet.

⁵⁸ Szőnyi 1979. p. 161.

⁵⁹ Sr. Lorna Zemke: Kodály: Looking Backward – Looking Forward, előadás az OAKE Midwestern Division konferenciáján (2017. október 27–29.), *Kodály Envoy*, Winter 2018. pp. 24–26., idézet a 26. oldalról (... *Music is a right for every individual from the beginning of life to its ending*); Wanda Lathom: Application of Kodály Concepts in Music Therapy, *Journal of Music Therapy*, 11, Spring 1974. pp. 13–20.; Alan D. Strong, The Kodály Method applied to Special Education, *Kodály Envoy*, Winter 1983. pp. 3–9.

⁶⁰ Alan Strong, a 15. jegyzetben i. h., továbbá Kodály Zoltán: Zenei nevelés, embernevelés. Nyilatkozat, Stanford 1966. augusztus 14. In Kodály Zoltán: *Visszatekintés 3. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok*. Szerkesztette Bónis Ferenc. Budapest, 2007. Argumentum, pp. 203–209. (A továbbiakban: *Visszatekintés 3.*)

⁶¹ *Visszatekintés 3.* p. 207., vö. Szőnyi Erzsébet stanfordi értékelésével: „Mary Helen Richards amerikai gyerekekkel történő bemutatói után éppen elég nagy szükség volt arra, hogy (...) elmagyarázzam a magyar zene-oktatási módszer alapjait.” *Öt kontinensen...* p. 161.

⁶² Idézi Kelly Foster Griffin: Lauren Anne Abernethy. In memoriam. *Kodály Envoy*, Summer 2019. pp. 9–10. (9.)

⁶³ Mary Helen Richards kíséretében; utóbb tanúsítványt szerzett a budapesti Zeneakadémián, vö. Jaccard i. m. p. 136.

⁶⁴ Jóllehet 1969 nyarán is tartottak már Kodály-kurzust („First Annual Kodály Summer Session”, lásd Hein, in *Reflections...* p. 76.), a Kodály Zenei Nevelési Program indulásának hivatalos időpontja 1969. szeptember 21. <https://www.hnu.edu/about/history/>.

Session) tartanak, majd megszervezik a nyári intézetet (Summer Kodály Institute). Az 1969-es nyári kurzus előadói: a Threshold-adaptációt bemutató Mary Helen Richards, és az ő ajánlására Magyarországról Serényi Emma, aki részt vesz a program kidolgozásában is.

Serényi Emma ahhoz a pedagógus-nemzedékhez tartozik, amelynek még személyes emlékei vannak Kodály Zoltánról. Kaposvári gimnazistaként a harmincas évek elején, úgyszólván keletkezésükkel egyidőben találkozott az első Kodály-gyermekkarokkal, a Zeneakadémián Harmat Artúr, Bárdos Lajos növendéke, és ekként a Bárdos-osztályokat látogató Kodállal magával is kapcsolatba került. Tanári pályájának elején, Székesfehérvárott, a leánygimnázium énekkarával és a Városi Dalegyesület vegyeskarával nagy Kodály-kórusműveket szólaltat meg (többek között *Lengyel László*, *Liszt Ferenc*hez, *Székely keserves*), a Vörösmarty Színházban bemutatott 1939. június 3-i műsorával magára vonja a zeneszerző figyelmét és kivívja a kritika elismerését. Vegyeskarával szerepelt Siófokon, Győrben és a visszatért Kassán. Emlékezéseiben székesfehérvári éveit (1937–41) pályája legfontosabb időszakaként tartja számon.⁶⁵ A háború után a fővárosban karnagy és tanár, az ő felkérésére, Kertész utcai általános iskolásai számára írta Szőnyi Erzsébet *A makrancos királylány* című gyermekoperáját (1955).⁶⁶ Ugyanezen évtől 1971-ben történt nyugdíjba vonulásáig az ELTE Trefort utcai (korabeli nevén Ságvári Endre) gyakorlóiskolájának tanára – itteni munkáját látta Mary Helen Richards. Társszerzője egy gimnáziumi ének-zene tankönyvnek (1959). A Kodály-örökség letéteményeseként, előadóművészi, tanári és tantervkészítői hozománnyal érkezik tehát Oaklandbe.

A HNC új tanárképző programjáról 1969 augusztusában Sr. Hein konzultált az amerikai előadókörúton lévő Szőnyi Erzsébettel.⁶⁷ Szőnyi általánosságban egyetértett a tervezettel, ugyanakkor a főtisztelendő nővért magyarországi tapasztalatcserére, a tanárképzés helyszíni tanulmányozására ösztönözte, hogy adaptációja (azaz átültetése egy másik kultúrába) legyen a lehető leghitelesebb és ugyanakkor illeszkedjék az amerikai képzési rendszerhez.⁶⁸ Sr. Hein a Ford Alapítvány támogatásával az 1970–71-es tanévet töltötte hazánkban, figyelte a Zeneakadémián folyó oktatást, részt vett az 1970. évi I. Kecskeméti Kodály Szemináriumon, járt számos iskolában, megismert sok magyar szakembert (Csík Miklós, Forrai Katalin, Hamvas Anna, Legányné Hegyi Erzsébet, Szabó Helga, Vikár László), és két – vele egyidőben magyarországi tanulmányokat folytató – amerikait is (Lois Choksy és Toni Locke). Így épült a Holy Names majdani tanári, előadói testülete.

„A fordulat éve”: Nemzetközi Kodály Szimpózium 1973

1973 szimbolikus évszám a Kodály-ügy történetében, amikor a két világrendszer közeledésének egyik építőköve lett. Az IREX⁶⁹ azzal bízta meg ugyanis Hein nővért, keresse az amerikai–magyar együttműködés bővítésének lehetőségeit. Így vetődött fel egy „bilaterális” Kodály-rendezvény gondolata, amely azután Szőnyi Erzsébet javaslatára lett multilaterálissá,⁷⁰ és amelynek az oaklandi Holy Names College adott otthont. Az Első Nemzetközi Kodály Szimpózium („első”, hiszen hasonlóak sorát indította el, 2019-ben már a 24. Nemzetközi Kodály Szimpóziumot tartották, ezúttal Malaysiában), egyéves előkészítő munka eredményeképpen,

⁶⁵ Hein: *The Legacy of Zoltán Kodály...*, id. kiad. pp. 81–84, Bónis Ferenc (szerk.): *Így láttuk Kodályt. Nyolcvannyolc emlékezés*, Budapest, 4/2017. Javított és bővített kiadás, Balassi Kiadó – Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archivum, pp. 345–351; Hartyányi Judit: Kodály és Székesfehérvár, *A Magyar Kodály Társaság Hírei*, 2017/2. szám, pp. 37–40.

⁶⁶ „A Makrancos királylány úgy jött, hogy a Kertész utcai normál általános iskolában volt egy kiváló énektanár (...)” – emlékezik a 90 éves zeneszerző, *Kulturpart.hu internetes kulturális magazin*, 2014. június 18. <https://kulturpart.hu/2014/06/18/8222-ha-nem-eli-at-az-ember-hozza-se-fogjon>.

⁶⁷ A Boston melletti Wellesleyben, lásd Hein, in *Reflections...* p. 77. Szőnyi is említi a találkozást: „(...) sok régi ismerőst látok: itt van (...) Mary Alice Hein Oaklandból (...)”, *Öt kontinensen...* p. 241.

⁶⁸ Hein, in *Reflections...* p. 77., Jaccard i. m. p. 148.

⁶⁹ Lásd 51. jegyzet.

⁷⁰ Az 50. jegyzetben i. h.

1973. augusztus 1–15. között valósult meg, az IREX támogatásával, 16 ország több mint félszáz szakemberének közreműködésével és nagyszámú érdeklődő hallgatóság, összesen mintegy 350 fő részvételével.⁷¹ A szimpózium előkészítésében Kodály Zoltánné is szerepet vállalt és azon maga is jelen volt.⁷² A rendezvényen 31 előadás és két kerekasztal-beszélgetés tárgyalta a magyar pedagógia sajátosságait és jelentőségét, adaptációjának lehetőségeit és az ezen a téren számos országban már elért eredményeket,⁷³ továbbá elméleti háttérét a zenetörténet, a pedagógia-pszichológia, illetve a folklór oldaláról.⁷⁴ Nyomtatásban is megjelent két előadás: Szabó Csaba (Románia) erdélyi helyzetképe⁷⁵ és Weisz Pál (Szovjetunió) áttekintése a módszer átültetésének nyelvi nehézségeiről.⁷⁶ Képviseltette magát az USA Oktatási Minisztériuma (Harold Arburg), a Boosey & Hawkes kiadó (John Bice), az amerikai zenetanárok országos tanácsa⁷⁷ (Jack Schaeffer elnök), az IREX (John Matthews) és a Ford Alapítvány (Richard Kapp).⁷⁸

A nemzetközi siker háttérében a magyar karnagyok, tudósok, tanárok sokasága áll, Bárdos Lajos generációjától kezdve. Ott áll Kodály Zoltán a maga személyében, aki utolsó éveinek nagy utazásai során, hírnevével a koncepciót hirdette, az Egyesült Államoktól a Szovjetunióig át Izraelig. Hasonlóképpen ott áll az a kiterjedt kapcsolatrendszer, amelyet Szőnyi Erzsébet épített fel (és gondozott mindhaláláig): 1956–1972 között tizenhat országban járt „a zene szolgálatában”, némelyikben többször is,⁷⁹ 1966-ig részben Kodállyal együtt.

A Szimpózium hozadéka az amerikai Kodály Társaság – ma már valamennyi szövetségi államot behálózó – szervezetének létrehívása, és negyedéves lapja, a *Kodály-Hírnök* indulása (1974),⁸⁰ továbbá a Nemzetközi Kodály Társaság megalakulása (Kecskemét, 1975); a kanadai Kodály Társaság megalakulását kész tényként jelentették be Oaklandben.⁸¹

⁷¹ Jaccard i. m. p. 7; Lukin László: Az I. Nemzetközi Kodály Szimpozium, *Az ének-zene tanítása*, 1974/2. szám, pp. 91–93. (a továbbiakban Lukin/*Az ének-zene*) és uő: Nemzetközi Kodály-Symposium, Oakland, aug. 1–15, *Muzsika*, 1973/11. szám, pp. 20–21. (a továbbiakban Lukin/*Muzsika*). A tizenhat ország: Anglia, Argentína, Ausztrália, Belgium, Csehszlovákia, Dánia, Franciaország, Izland, Japán, Kanada, Magyarország, Lengyelország, Nyugat-Németország, Románia, Szovjetunió, USA.

⁷² Platthy i. m. p. 102. és Szőnyi: *Öt kontinensen...* p. 305.

⁷³ Szőnyi: *Öt kontinensen...* p. 306.

⁷⁴ A rendezvényről és szakmai konzekvenciáiról lásd Lukin/*Az ének-zene* és Lukin/*Muzsika*, továbbá Szabó Csaba: A Kodály-módszer nemzetközi térhódítása, megjelent a romániai *Korunk* hasábjain (1974/10. szám, pp. 1070–1074.), legújabban in Szabó Péter (szerk.): *Szabó Csaba összegyűjtött írásai I. Folklór – zenetörténet – pedagógia*, Budapest 2017. Szabó Csaba Nemzetközi Társaság – Cellissimo, pp. 495–503; továbbá Szőnyi: *Öt kontinensen...* pp. 303–309. A teljes programot közli Hein, in *Reflections...* pp. 85–94. Csoportkép a szimpózium 43 résztvevőjének név szerinti felsorolásával uo. p. 83.

⁷⁵ Szabó Csaba: „Kodály-módszer a romániai magyar oktatásban”, jegyzetekkel kiegészítve in Szabó Péter i. m. pp. 471–493. Szabó Csaba Marosvásárhelyt indult és Szombathelyen folytatódott pályájáról lásd Ittész Mihály – Szabó Péter (szerk.): *Üvegszilánkok között. Szabó Csaba emlékkönyv*, Budapest, 2013. Szabó Csaba Nemzetközi Társaság – Cellissimo BT.

⁷⁶ Pavel Filippovich Veis, Paul Weiss: *Kodály: Questions of Adaptation and the Pedagogy of Rhythm. Written for the First Kodály International Symposium, Holy Names College, Oakland, California, August, 1973*. Wilowdale, 1977. Avondale Press – Kodály Institute of Canada. Ez, és a nemzetközi Kodály-pedagógia sok más, a következőkben említésre kerülő szöveges és hangzó dokumentuma hozzáférhető a kecskeméti Kodály Intézetben, lásd Szőgi Ágnes (szerk.): *Kodály Zoltán zenepedagógiai eszméi a nemzetközi gyakorlatban. Válogatott bibliográfia a Kodály Intézet gyűjteményéből*, s. I. 1993. S. n. [Kecskemét, Kodály Intézet].

⁷⁷ Music Educators National Conference (MENC).

⁷⁸ Platthy i. h.

⁷⁹ A konferencia országlistájában szereplők közül csupán Izlandon nem. Az általa meglátogatott országok: Anglia, Ausztrália, Ausztria (2x), Belgium, Csehszlovákia, Franciaország (4x), Japán, Jugoszlávia, Kanada (3x), a két Németország (3-3 alkalommal), Románia, Svédország, Szovjetunió (4x), Tunézia, USA (4x), lásd Szőnyi: *Öt kontinensen...* A szimpóziumon nem volt meghívott vendég Ausztriából, Kelet-Németországból, Jugoszláviából és Tunéziából.

⁸⁰ A *Kodály Envoy* második, 1974. szeptemberi számától az Organization of American Kodály Educators (OAKE) sajtóorgánuma, az OAKE tényleges megalakulására 1975-ben került sor, vö. Platthy i. h., Szőnyi: *Öt kontinensen...* pp. 316–317.

⁸¹ Lukin/*Muzsika*, p. 21., Platthy i. h., Szőnyi: *Öt kontinensen...* p. 309.

Az I. Kodály-szimpozium tehát nem pusztán kezdet, hanem szakmai és szervezeti vonatkozásban is már a nemzetközi eredmények seregszemléje, amely, korabeli beszámolót idézve „a világ túlsó felén bizonyította a kodályi életmű sugárzó erejét.”⁸² Történelmi távlatból még világosabban fogalmazhat az egykori szemtanú, Jerry Jaccard: „Ott, a hidegháború kellős közepén, 350 küldött és érdeklődő gyűlt össze a világból, hogy többet tudjon meg a magyarországi zenei nevelésről. Oly sok szakmai szervezet fonódott össze a politikával, itt azonban a közép-pontban a világ gyermekeinek és fiataljainak [nevelése és] a muzsika szolgálata állt.”⁸³ Ugyanő a továbbiakban, Szőnyi Erzsébet lenyűgöző személyiségéről szólva, a rendezvény hatalmas diplomáciai jelentőségét érzékelteti: „Miféle zenei nevelési rendszer lehet egy olyan kis országban, mint Magyarország, hogy kinevelt egy ilyen muzikális, tudós és teremtő valakit?”⁸⁴ A nemzetközi kapcsolatokhoz tartozik, hogy Oakland 1973-ban egyfajta „magyarok világtalálkozójának” helyszínéül is szolgált. A rendezvény programfüzetének tanúsága szerint huszonegy előadóművész, tanár, tudós volt itt együtt, Magyarországról, az elcsatolt területekről és az emigrációból. A hallgatóság soraiban és a kórusok tagjai között lehettek még többen is.

A szimpózium keretében bemutatott kiadványok között már megtalálhatók a Kodály-módszer újabb (1973-ban megjelent) kaliforniai adaptációi, Dániel Katinka *Kodály Approach* címen közreadott két munkatankönyve, továbbá Sr. Hein és Sr. Kathleen Dalton *Music for Wonder*-e, illetve Dalton, Hein és a kanadai Vernon Ellis közös munkája, a *Language for Wonder*.⁸⁵

Több hangversenyre is sor került, ezek egyikén a HNC nyári Kodály-programjának Serényi Emma vezette énekkara a kollégium kápolnájában szólaltatott meg Kodály-műveket: felhangzott a *Magyar mise* (1966) magyar nyelven, továbbá az *Ave Maria*, *A 150. genfi zsoltár*, a *II. Tantum ergo* és az *Esti dal*, Judith Nesléný zongoraművész (azaz Neszlényi Pfeiffer Judit 1956-os emigráns) orgonakíséretével.⁸⁶

A konferencia előadói közül többen kapcsolódtak be a későbbiekben a Holy Names Kodály-programjába: Lois Choksy, Sr. Kathleen Dalton, Darázs Árpád (USA), Pierre Perron (Francia-Kanada), Margaret Holden (Anglia).

2. A Holy Names Kodály Programja

A következőkben az oaklandi Holy Names College, majd University Kodály Programja keretében 1969–2019 között folyó munkáról, a képzés kereteiről, tartalmáról, szakmai háttéréről, tanáiról és hallgatóinak köréről rendelkezésünkre álló adatokat tekintjük át.⁸⁷

Az Első Nemzetközi Kodály Szimpózium nagy horderejű bejelentése: a Ford Alapítvány két évre szóló támogatást nyújt a HNC számára, hogy egyetemi szintre fejlessze a Kodály-elvű tanárképzést.⁸⁸ Sr. Hein már a program 1969-es indulásakor a tanári mesterképzés megvalósítását tűzte ki célul, ugyanakkor többféle keretben, többféle végzettséget nyújtó tanfolyamot szervezett. A tanévközi – egész tanéves – képzés 1974-ben indult.

⁸² Lukin/*Muzsika*, i. h.

⁸³ Jaccard i. m. p. 7.

⁸⁴ I. m. p. 8.

⁸⁵ Hein, in: *Reflections...* p. 89.

⁸⁶ Lukin/*Muzsika*, p. 21. és *Öt kontinensen...* pp. 308–309.

⁸⁷ Alapvető forrásaink: Legány Dénes: A Kodály-mozgalom negyedszázada Kaliforniában. *Metronóm. A Magyar Zeneiskolák Szövetségének információs lapja*, 1994/5-6. szám, pp. 12–13.; Platthy i. m.; a *Kodály Envoy* 1974–2019. évi, az Országos Széchényi Könyvtár, illetve a kecskeméti Kodály Intézet állományában megtalálható számai; Hartyányi Judit 2019. évi oaklandi előadása – a Szerzőnek itt mondunk köszönetet, előadásának kéziratáért és a jubileumi rendezvények dokumentációjáért.

⁸⁸ *Öt kontinensen...* pp. 305–306. Az 1936-ban tudományos, oktatási és karitatív célokért létrehívott Ford Alapítvány (vö. <https://www.fordfoundation.org/about/about-ford/our-origins/>) a mai napig az oaklandi Kodály Program egyik fő támogatója.

A Holy Names által folytatott képzések a következők:

- A Kodály-módszer szerinti ('Kodály-hangsúlyú') tanári mesterképzés (*Master of Music Education Degree with the Kodály Emphasis*) zenei alapidiplomára (Bachelor-fokozat) épül, és négyhetes nyári szemináriumhoz kapcsolódó egy tanéves időkeretben folyik. Eleinte elvégezhető esti és levelező tagozaton ('part-time basis'), illetve öt nyári tanfolyam alatt is.
- A már zenetanári végzettséggel rendelkezők számára hirdetett, ugyancsak egy nyári plusz egy tanéves program a Kodály-módszer szerinti specializáció, az ennek teljesítését igazoló tanúsítvány: *Kodály Specialist Certificate*.
- A Kodály Nyári Intézetben, három nyári tanfolyam elvégzésével is nyerhető tanúsítvány (*Kodály Summer Certificate*). A tanfolyamok általában négyhetesek, a képzés három szinten – szolfézsból, szolmizációból egyes években (1985, 1987) négy szinten – folyik.
- Többször hirdetnek tanúsítványt adó őszi, tanévközi tanfolyamot is (*Fall Sabbatical Certificate*, 1992, 1996).

A felsoroltak közül a nyári szemináriummal nyíló éves master-program, valamint a hároméves *Kodály Summer Institute* tartalmáról adhatunk bővebb áttekintést.

A mesterképzés fő tárgykörei, 1975-ös leírás szerint: „Kodály-szolfézs” és pedagógia, népzene, karvezetés, kórusirodalom, karének vagy kamaraének, hangképzés, választott fő hangszer, zenetörténet és zeneirodalom, zenei könyvészet a népzenei forrásokkal, valamint bemutató tanítások látogatása (hazai terminussal: hospitálás) és tanítási gyakorlat tanszéki szupervízió mellett.⁸⁹ A későbbi ismertetőkből kirajzolódik, hogy a pedagógia a Kodály-módszer filozófiáját és történetét, tananyagát és tanmenetét, valamint pedagógiai technikáit (módszeres eljárásait) egyaránt felöleli; sor kerül videóórák elemzésére is.

A gyakorlótanítások az első időkben „a Szilícium-völgy fővárosa” San José iskoláiban folytak, majd az 1990-es évektől átkerültek az Oakland melletti Piedmont oktatási intézményeibe. Már 1975-ben alkalmas vezetőtanárok álltak rendelkezésre. Velük, és a Ford Alapítvány anyagi támogatásával vált lehetővé a *San José Pilot Program* megvalósítása: 1975–1978 között kísérleti jelleggel bevezették a mindennapos zenei nevelést nyolc intézményben, óvodától harmadik osztályig, Sr. Hein és Lois Choksy irányításával, mintegy 2000 gyermek, illetve tíz, a HNC Kodály Programján kiképzett tanár részvételével. A kísérletnek, elméleti tanulságai⁹⁰ mellett gyakorlati eredménye a kísérletet dokumentáló, egyszersmind oktatási segédanyagul szolgáló videófilm.⁹¹

A *Summer Institute* programjaiban a fő tárgyak – szolfézs, pedagógia, népzene, karvezetés, kórus – mellett egy-egy részterület alkalmanként külön hangsúlyt kap, a tanfolyam egészében vagy hosszabb-rövidebb időtartamú, néhány napos, olykor több hetes külön előadás-sorozat, műhely ('workshop') formájában. Ezek tematikája rendkívül széles: kelet-ázsiai kultúrák, európai és amerikai folklór, zenetörténet, zeneelmélet, karvezetés, iskolai kórusmunka és repertoár, iskola előtti zenei nevelés (ez utóbbi rendszeresen), zenei készségfejlesztés általános és közép-

⁸⁹ Sr. Mary Alice Hein: Kodály at the College Level, Undergraduate and Graduate, *Kodály Envoy*, June 1975. pp. 3–4.

⁹⁰ Sr. Mary Alice Hein: San José Kodály Pilot Project, *Kodály Envoy*, July 1978. pp. 4–6., Uő: The Effects of Kodály Pedagogy on Teacher and Student (Evaluation on San José Project), *Kodály Envoy*, Summer 1980. pp. 2–10.; Uő in: *Reflections...* p. 82.

⁹¹ *Music Lessons. The Kodály Method in the American Classroom*. New Jersey, 1981. Karol Media – Paramus.

iskolában, idősebb korú kezdők tanítása, Kodály-módszer a hangszer-tanításban, zenei nevelés multikulturális közegben, Suzuki-, Orff- és Dalcroze-módszer; 1993-ban spanyol nyelvű kurzust is hirdetnek (Dalcroze és Kodály).

1989-től hagyománnyá válik a régi hallgatók három-négynapos nyári szemináriuma, amelyben helyet kapnak elméleti előadások, zenei tanórák vagy egyéb szakmai események (mint 2006-ban Hegyi Erzsébet, Sr. Hein és moderátorként Anne Laskey beszélgetése *Kodály Zoltán és hatása* címmel⁹²), középpontban a kóruspróbákkal és a Nyári Intézet záróhangversenyével.

2007 óta a Summer Institute alkalmanként hosszabb-rövidebb gyermekkórus-tábort szervez, ennek próbáin hospitálva nyár idején is közvetlen, élő pedagógiai tapasztalatokat szerezhetnek a hallgatók.

A tanári kar

Az új program megvalósítása részben a Holy Names zenei tanszékének tanáira épül, olyanokra, akik a Kodály-módszerben specializálódtak, a budapesti Zeneakadémián vagy a későbbiekben az oaklandi, esetleg más amerikai intézet Kodály-képzéseinek valamelyikén. Rajtuk kívül, az alapító Hein nővér elgondolása szerint, a hitelesség zálogául, kezdettől mindmáig bekapcsolódnak a munkába magyar illetve Magyarországról elszármazott tanárok, a nemzetközi kitekintés érdekében pedig időről időre meghívást kapnak más országok „Kodály-specialistái” is.

Az első évtized tanárai, a Holy Names (HN) Kodály Programjába történt bekapcsolódásuk időrendjében:⁹³

- Mary Alice Hein (1924–2016), Sister Emmanuella Mary, HN 1969–1991, a program alapítója és 1989-ig igazgatója; tanította többek között a népzene, valamint a Kodály-módszer története és filozófiája tárgyát. Magyarországi tanulmányi éve (1970–71) után a budapesti Zeneakadémián nyert Kodály-tanúsítványt. 1986 tavaszán Fulbright-ösztöndíjjal folytatott magyarországi kutatásainak eredménye a *The Legacy of Zoltán Kodály. An Oral History Perspective* című, a Kodály-örökség húsz kiemelkedő magyar képviselőjével készült interjúkötete.⁹⁴

<https://www.iks.hu/newsletter1/253-obituary-sr-mary-alice-hein.html>

Nyugdíjba vonulása után is kapcsolatban maradt a tanszékkel, részt vett a Summer Institute negyedszázados ünnepségein 1994-ben, Kodály halálának 30. évfordulás megemlékezésén 1997-ben, Batta András budapesti zeneakadémiai rektor 2006. évi oaklandi fogadásán, ugyanez év nyarán az említett kerekasztal-beszélgetésen. Nevéhez fűződik egy általános iskolai tankönyv-sorozat (*The Singing Book*,⁹⁵ szerzőtársai: Loys Choksy, valamint az első kötetnél Kathleen Dalton).

⁹² Jegyzőkönyvét közli *Kodály Envoy*, Spring 2008. pp. 4–6.

⁹³ A rendelkezésünkre álló adatok részletezettsége változó, így az itt közölt áttekintés nem teljes.

⁹⁴ Budapest, 1992. IKS.

⁹⁵ *The Singing Book. A Music Book Based on the Educational Principles of Zoltán Kodály: Beginning Level*, 1978; *Intermediate Level*, 1981; *Second Level*, 1983; San Francisco, Renna/White Associates. Előzménye az 1973-ban kiadott – már említett – *Music for Wonder* (Hein – Dalton), illetve a *Language for Wonder* (Hein – Dalton – Ellis), lásd. 85. jegyzet.

- Serényi Emma (1915–2000) HN 1969–1975, szolfézs, karvezetés, énekkar. A budapesti Zeneakadémián 1937-ben szerzett diplomát, székesfehérvári, majd 1945-től budapesti iskolák tanára és énekkarok vezetője; 1971-ben vonult nyugdíjba,⁹⁶ a Holy Names munkájában hét nyári szemináriumon és 1972-től három tanéven keresztül vett részt.

www.parlando.hu.

- Lois Choksy, HN 1974–1979, módszertan. A budapesti Zeneakadémián 1970–71-ben tanult, a San José Pilot Program egyik kidolgozója, a *The Singing Book* társszerzője (Hein nővérrel).

<https://www.coastreporter.net/entertainment/arts-entertainment/romantic-sonata-from-musical-author-1.995848>

- Eleanor „Toni” Grose Locke (1917–2015) HN 1974–1979, népzene. Magyarországi tanulmányai (1969–71) után a budapesti Zeneakadémián nyert Kodály-tanúsítványt.⁹⁷ A Holy Names népzenei archívumának megalapozója, ennek anyagából állította össze kodályi szemléletű és az amerikai (kaliforniai) hagyomány sok rétegéből válogató, több kiadást megért gyűjteményét: *Sail Away. 155 American Folk Songs to sing, read and play*.⁹⁸

<https://www.legacy.com/obituaries/eastbaytimes/obituary.aspx?n=eleanor-grose-locke-toni&pid=174290652>

A Holy Names Kodály-Programjának indulásában, a Summer Institute (SI) tanáraként szerepet vállalt még:

- az Egyesült Államokból *Mary Helen Richards* (1921–1998), SI 1969 (ugyanabban az évben létrehozta saját intézetét),⁹⁹ *Darázs Árpád* (1922–1986) a budapesti Zeneakadémián végzett karnagy, 1956-ban hagyta el Magyarországot, 1965-ben a Columbia Egyetemen a Kodály-módszer adaptációs lehetőségei témájában tudományos fokozatot szerzett,¹⁰⁰ SI 1975; *Kathleen Ellen Dalton* (Sister Mary Katherine, 1911–?), a *Music for Wonder*, a *Language for Wonder* és a *The Singing Book* első kötetének szerzőtársa (Sr. Heinnel), SI 1975–1976;

⁹⁶ Székely András szerk.: *Ki kicsoda a magyar zeneéletben*, Budapest, ²/1988. bővített kiadás, Zeneműkiadó.

⁹⁷ <https://www.legacy.com/obituaries/eastbaytimes/obituary.aspx?n=eleanor-grose-locke-toni&pid=174290652>.

⁹⁸ New York, ¹/1981. Boosey & Hawkes.

⁹⁹ Richards Institute of Music Education and Research, lásd Bennett, a 28. jegyzetünkben i. m. p. 9.

¹⁰⁰ *Öt kontinensen...* p. 167.

- Kanadából *Pierre André Perron* (1935–2017) zeneszerző, a Holy Names hallgatójaként szerzett tanári diplomát – még a Kodály-hangsúlyú tanárképzés megindulása előtt –, Szőnyi Erzsébettel 1965-ben került kapcsolatba és 1968-ban magyarországi tanulmányúton is járt,¹⁰¹ SI 1975–1979; felesége, a macaói születésű *Margaret Tse Perron* SI 1975–1976 és 1979;
 - Angliából *Margaret Holden* karnagy, Kodály-művek elismert előadója, 1968-ban magyarországi tanulmányúton járt,¹⁰² SI 1975; *Graham Johnson* zeneszerző, SI 1975–1976.

A továbbiakban a nem Magyarországról érkező tanárok legtöbbje már Amerikában, később Ausztráliában nyer kiképzést a Kodály-módszerben. A tanári kar 1979–2019 között:

- Scott Mc'Cormick, HN 1979–1980, szolfézs, karvezetés.

- Iwy Rawlins Ward, HN 1979–1985, módszertan. Zenepedagógiai tanulmányait a bostoni Kodály Centerben majd három tanéven át a budapesti Zeneakadémián folytatta¹⁰³ (1976–77, 1982–84).

<https://masonacademy.gmu.edu/kodaly-faculty-receives-national-award/>

- Dr. Edward Bolkovac, HN 1980–1994, szolfézs, karvezetés, énekkar, zenekar. Sr. Hein és Rita Klinger utódként 1991–1994 a Kodály Program vezetője. A hetvenes években két éven át folytatott tanulmányokat a kecskeméti Kodály Intézetben és a budapesti Zeneakadémián.¹⁰⁴ A HNC által indított ausztráliai Kodály-tanfolyamok tanára. Kiadványa: *150 Rounds for Singing and Teaching*¹⁰⁵ (Judith Johnsonnal).

<https://newhavenchorale.org/about>

- Dr. Rita Klinger (1953–2012) HN 1982–1994, módszertan és tanítási gyakorlat. Zenetanári diplomáját a Holy Names Kodály-programjában nyerte 1981-ben, Sr. Hein kutatói szabadsága idején és 1989–1991 a program igazgatója. Tanított a HNC ausztráliai Kodály-tanfolyamán. Emlékére a HNU 2013-ban ösztöndíjat alapított amelyet először 2015-ben adományoztak.

<https://www.iks.hu/index.php/newsletter1/191-lifetime-achievement-awards>

¹⁰¹ *Öt kontinensen...* p. 203., 246.

¹⁰² *Öt kontinensen...* p. 216.

¹⁰³ Vö. <https://lfze.hu/data/files/Zeneakademia-1982-83-evkonyv.pdf>.

¹⁰⁴ Vö. Vandulek Márta (szerk.): *Who's who*, Budapest, 2000. IKS, p. 22.

¹⁰⁵ New York, 1996. Boosey & Hawkes.

Módszertani munkája: *A guide to lesson planning in a Kodály setting*,¹⁰⁶ posztumusz pedagógiai célú folklórgyűjteménye: *One, Two, Three! Children's Songs from Israel*.¹⁰⁷

- Anne Comiskey (Ausztrália) HN 1989–1990, módszertan és tanítási gyakorlat. Zenetanári diplomáját a Holy Names Kodály-programjában nyerte. Tanított a HNC ausztráliai és oaklandi Kodály-tanfolyamain; 1990. tavaszi félévében a szabadságon lévő Rita Klinger helyettese.

<https://kodalynationalconference.org.au/2018/07/25/anne-comiskey-2/>

- Betty Bertaux (1939–2014) HN 1988, 1993, módszertan. Zenetanári diplomáját a Holy Names Kodály-programjában nyerte, 1988-ban a Summer Institute „gyermekkoros-hangképzés és repertoár” kurzusát vezeti, 1993-ban a zenei tanszék tanára és a nyári tanfolyam szervezője.

<https://www.singers.com/bio/3066>

- Judith (Judy) Johnson (Ausztrália) HN 1991–1992, módszertan. Zenetanári diplomáját a Holy Names Kodály-programjában nyerte, két nyári tanfolyamon tanított. Kiadványa: *Songs, rhymes and games of Australian children*;¹⁰⁸ Bolkovac *150 Rounds...* című kiadványának társszerkesztője.

<https://kodalynationalconference.org.au/2016/02/29/judith-johnson/>

¹⁰⁶ Oakland, 1991. HNC.

¹⁰⁷ Los Angeles, 2017. OAKE.

¹⁰⁸ Oakland, 1984. HNC.

- Anne Laskey HN 1993–2015, módszertan, szolfézs, népzene; Bolkovac utódaként 1994–2015 a Kodály Program vezetője. Tanúsítványt (*Kodály Specialist Certificate*) szerzett a Holy Names Kodály-programjában 1985-ben. A HN évente megrendezésre kerülő gyermekkari fesztiváljának elindítója (1996, Hartyányi Judittal), elődök munkáját folytatva létrehozta a HN online amerikai népzenei archívumát (Gail Needleman). Visszavonulása után a Kodály-képzés támogatására ösztöndíjat alapított.¹⁰⁹

<https://www.hnu.edu/directory/anne-laskey-ma/>

- David J. Xiques HN 1996–1997, 2015. Zenetanári diplomáját a Holy Names Kodály-programjában nyerte 1990–92.¹¹⁰ Könyve: *Solfège and Sonority. Teaching Music Reading in the Choral Classroom*,¹¹¹ melynek alapján 2015 nyarán kurzust tartott a HNU Summer Institute keretében.

<https://music.sfsu.edu/people/faculty/david-xiques>

- Judith Chan 1997-ben a Summer Institute módszertan- és szolfézsstanára. Zenetanári diplomáját a HNC Kodály-programjában nyerte.

- Gemma Arguelles 1997-től a Holy Names módszertan és népzene tanára. Alapdiplomáját a Fülöp-szigeteken, zenetanári diplomáját a HNC Kodály-programjában nyerte. 2004-ben részt vett a kecskeméti Kodály-szemináriumon.

<https://www.hnu.edu/directory/gemma-arguelles/>

¹⁰⁹ A HNU Kodály Center jubileumi műsorfüzetéről, 2019. július 13.

¹¹⁰ <https://www.linkedin.com/in/david-xiques-8a19609a> ; <http://www.alliancemusic.com/people/details.cfm?iPeopleID=180>.

¹¹¹ Oxford, 2014. University Press.

- Fran Smith HN 2004–2015, szolfézs; a Summer Kodály Institute szervezője.

<https://www.facebook.com/fran.smith.794628>

- Gail Needleman 1999-től a Holy Names szolfézs- és népzene-tanára. Zenetanári diplomáját a HNC Kodály-programjában nyerte 1998-ban. A HN *American Folk Songs for Teaching* web-oldal fejlesztője (Anne Laskey-jel), angolra fordította Kodály- és Bárdos-kórusok szövegét.

<https://www.hnu.edu/directory/gail-needleman-mm/>

- Hélène Matters (Ausztrália) 2004-től a Summer Institute tanára. Alapdiplomáját Ausztráliában, zenetanári diplomáját a Holy Names Kodály-programján nyerte.

<https://www.hnu.edu/directory/helene-matters-m-ed/>

- Thész Salgado Ildikó 2001–2011 és 2013-tól a Holy Names szolfézs- és karvezetéstanára, 2011-ig a kamarakórus vezetője. A budapesti Zeneakadémián szerzett diplomát 1999-ben, 2001 óta él Kaliforniában. A HN gyermekkórus-fesztiváljainak vendég-karnagya (2002, 2005, 2008).

<https://www.sfb.org/sfbc/index.php/about/faculty>

- Horváth János 2011-től a Holy Names szolfézs- és karvezetés-tanára, a kamarakórus karnagya, több nyáron át a Kodály-program gyerekkórus-táborainak vezetője (2013, 2016, 2018). A budapesti Zeneakadémián szerzett diplomát, 1980 óta él Amerikában, 2011 óta Kaliforniában működik.¹¹²

<https://www.hnu.edu/directory/janos-horvath/>

- Nancy Linford, HN 2000–2008, 2015. A Holy Names Kodály programjában nyert zenetanári diplomát, 2008-ig Piedmont iskoláiban a tanítási gyakorlatok szupervízora, 2015-ben a Summer Institute tanára.

<https://www.piedmontchoirs.org/staff/nancy-linford>

- Maree Hennessy 2016-tól a HNU módszertan- és népzene-tanára, Anne Laskey utódként a HNU Kodály Center igazgatója. Iskoláit Ausztráliában végezte, ugyanott szerzett Kodály-tanúsítványt.

<https://www.hnu.edu/directory/maree-hennessy/>

- Dr. Miriam Factora (Fülöp-Szigetek) a Summer Institute tanára 2014, 2018–2019. (módszertan, népzene). Alapdiplomát a Fülöp-szigeteken, zenetanári diplomát a Holy Names hallgatójaként szerzett, tanulmányokat folytatott a budapesti Zeneakadémián is.

<https://www.hnu.edu/directory/miriam-factora/>

¹¹² <https://www.hnu.edu/directory/janos-horvath/>.

- Michael Kaulkin 2010–2011 a Summer Institute tanára. Zeneszerző, karművei többször szerepelnek az Intézet koncertjein. San Francisco vidékének szülötte, három éven át a budapesti Zeneakadémia posztgraduális (magán) hallgatója (Vajda János, Párkai István).¹¹³

<https://www.michaelkaulkin.com/>

- Robert Lee zongoraművész, 2013-tól a HNU korrepetitora. Zene-tanári diplomáját a Holy Names Kodály-programjában nyerte 1998-ban. A HN gyermekkari fesztiváljainak és a Summer Institute kórusainak koordinátora.

<https://www.hnu.edu/directory/robert-lee/>

2019-ben a tanszék tanára még *Eric Howe* (magánének, karvezetés, kamarakórus), *Shauna Fallihee* (a HNU ének-tanszakán végzett), *dr. Hyun Joo Chun* (zongora), *dr. Steve Hofer* (a zenekar vezetője).¹¹⁴

A Summer Institute (SI) további amerikai tanárai: *Doreen Rao* (karnagy) SI 1983; *Merna M. Thomas* (1925–2010, Suzuki-specialista, a HNC zeneiskolájának tanára, 1988-tól a zenei tanszék tanára) SI 1985, *Constance Koebelin Starr* (1925–2019, Suzuki-specialista) SI 1985; *Jill Trinka* (1974–1975 Ford–Ringer ösztöndíjjal Magyarországon tanult¹¹⁵) SI 1989; *Janet Thorgrimson* (a Holy Names-en végzett 198?) SI 1989, *Jean Wilmouth* SI 1991, *Marta Sanchez* (1923–2006, Dalcroze-specialista¹¹⁶) SI 1992–1993; *Michelle Winter* SI 1992–1993; *Patricia Sheehan Campbell* (etnomuzikológus) SI 1993; *Caroline Fraser* SI 1993; *Barbara Roeder* SI 1993; *Sister Michon Rozmajzl* SI 1995; *Judith Lo* SI 2000; *Danelle Johnson* (a Holy Names-en végzett 2007) 2007-ben a SI gyermekkórus-tábor vezetője; *Stephanie Terpening* SI 2010; Dr. *Katherine Hickey* SI 2018.

Magyarok a HNC/HNU Kodály-programjában

Serényi Emma visszavonulását követően számos magyarországi pedagógus vett részt a nyári vagy évközi munkában. Legtöbbjük az intézmény visszatérő tanára, és legtöbbjükre érvényes, hogy más amerikai (vagy másutt működő) Kodály-programokon is tanítanak, mintegy „sorra járnak az iskolákat”.¹¹⁷ Névsoruk, az oaklandi programba történő belépésük időrendjében:

¹¹³ <https://www.michaelkaulkin.com/>.

¹¹⁴ A HNU Kodály Center jubileumi műsorfüzetéről, 2019. július 13.

¹¹⁵ <https://www.giamusic.com/store/artists/jill-trinka>.

¹¹⁶ <https://www.post-gazette.com/news/obituaries/2006/04/23/Obituary-Dr-Marta-Sanchez-CMU-musicology-professor/stories/200604230147>.

¹¹⁷ Vö. 5. jegyzet. Tizenkét pedagógus nyilatkozatát lásd Kerényi Mária: Kodály-programmal Amerikában, in Imre Samu (szerk.): *Nyelvünk és kultúránk a nagyvilágban*. Közreadja a Magyarok Világszövetsége, Budapest, 1981. Népművelési Propaganda Iroda, pp. 221–228. (Előszőr: *Nyelvünk és kultúránk – az Anyanyelvi Konföderencia Védnökségének tájékoztatója*, 34. szám, 1979. pp. 65–72.) Nyilatkozik Szőnyi Erzsébet; a Holy Names tanárai közül Farkas Mária, Forrai Katalin, Katanics Mária, Platthy Sarolta, Szabó Helga, Vendrei Éva.

- Darázs Árpád, 1975-ben a Summer Institute (SI) már említett tanára.
 - Farkas Mária általános iskolai tanár, egyházkarnagy, két tanéven át tanított a HNC Kodály-programjában (1975–1977). Pedagógiai ars poeticáját foglalja össze angol nyelven, magyar (és magyar szöveggel közölt) dallampéldákkal megjelent cikke a népdalokból meríthető életerőről, a népdalok iskolai szerepéről, az általuk a néptáncra, népviseletre és más tantárgyakra nyíló ablakról, a népdalkórusokról és a kóruszereplések jelentőségéről.¹¹⁸
 - Platthy Sarolta 1977–1978-as tanév, 2000. nyár és őszi félév.¹¹⁹ Könyve: *How to Use Kodály's 333 Reading Exercises in Practice*.¹²⁰
 - Szabó Helga (1933–2011) 1977 és 1984 nyár; 1981 őszi félév. Tanítását örzi a *The Kodály Concept of Music Education* című, Angliában kiadott hanglemezzel-antológia, melynek tankönyve is az ő munkája.¹²¹
 - Legányné Hegyi Erzsébet (1927–2017) 13 nyári tanfolyamon vezetett szolfézs-zeneelméleti kurzusokat: 1977–1985, 1988–1994 és 2002–2008 között kétévenként, angol nyelven is többször megjelent tankönyveinek alkalmazásával: *Solfège according to the Kodály-concept* (1975); *Stylistic knowledge on the basis of the Kodály-concept* (1984).
 - Mohayné Katanics Mária (1929–2017) SI 1978–1981. Ottani munkájával kapcsolatosan is forrásértékű tanulmányt közöltek fiai 2019-ben.¹²²
 - Rozgonyi Éva SI 1979.
 - Szabó Miklós (1931–2020) 1981. tavaszi félév, nyári tanfolyam.
 - Igó Lenke SI 1982 és 1987–1989.
 - Vikárné Forrai Katalin (1926–2004) SI 1983, 1994. *Zene az óvodában* című alapvető műve Jean Sinor angol fordításában és adaptálásában Ausztráliában is megjelent.¹²³
 - Kocsárné Herboly Ildikó SI 1986, 1990, 1994, 1995 (karvezetés). Angol nyelven is hozzáférhető módszertani munkája: *Teaching of polyphony, harmony and form in elementary school*,¹²⁴ valamint Kodály-breviáriuma: *Music should belong to everyone. 120 quotations from his writings and speeches*.¹²⁵
 - Thész Gabriella SI 1988.
 - Vendrei Éva (1947–2004) 1989. tavaszi félév és nyári tanfolyam.
 - Hartyányi Judit negyedszázadon át a Holy Names vendégtanára, zenei arculatának egyik meghatározó személyisége: 1995–1996-os tanév, 1997 és 2007 tavaszi félév, nyári tanfolyamok 1996–1997, 2001–2002, 2004, 2007–2016, 2018–2019; gyermekkórus-fesztiválok vendégkarnagyja 1997, 2007; a Golden Gate nemzetközi gyermekkari fesztivál zsűritagja 2015.
- Vezényelte többek között az OAKE Nemzeti Koncertkórusát a szervezet dallasi konferenciáján (2010), ennek műsorán szerepelt Pachelbel: *Magnificat*, „a konferenciakórus addigi legnagyobb vállalkozása”¹²⁶ és Kodály: *Esti dal*.

¹¹⁸ *Kodály Envoy*, September 1977. pp. 10–13.

¹¹⁹ <http://kodaly.org.uk/blog/sarolta-platthy/>.

¹²⁰ Malaysia, 2016.

¹²¹ London, 1969. Boosey & Hawkes, tankönyv és 3 LP, szerkesztő Geoffry Russel-Smith, <https://www.discogs.com/Kodály-Helga-Szabó-Various-The-Kodály-Concept-Of-Music-Education/release/9443597>. A szerző munkásságáról összefoglaló áttekintést ad Ittész Mihály: Szabó Helga, a kutató zenepedagógus (1933–2011), *Parlando* 2011/4. szám, lásd <https://www.parlando.hu/2011/2011-4/2011-4-07.htm>.

¹²² Mohay Péter – Mohay Tamás: Katanics Mária és Kodály Zoltán, in Mohayné Katanics Mária: *Válogatás Kodály kórusműveiből. Elemzések*. Budapest, 2019. Javított kiadás, Flaccus Kiadó, pp. 253–276. (268–269.)

¹²³ *Music in Preschool*, Budapest 1988. Corvina; Wooloowin, 1998. Clayfield School of Music.

¹²⁴ Kecskemét, 1984. Kodály Intézet.

¹²⁵ Budapest, 2002. IKS.

¹²⁶ „... the largest choral work yet undertaken with a conference choir.” *Kodály Envoy*, Summer 2010. p. 40.

2002-ben közreadott kötete 14 kórusmű-elemzéssel segíti a külföldi érdeklődők tájékozódását Kodály Zoltán műhelyében, Ittész Mihály, Katanics Mária, Szabó Miklós, Szőnyi Erzsébet és mások tollából.¹²⁷

- Szirányi Borbála SI 2000.¹²⁸

- Mélykútiné Dietrich Helga SI 2001–2009 és 2012–2018 kétévenként (kisgyermekkorai zenei nevelés). 2019-ben a jubileumi rendezvény előadója.

- Dr. Matos László 2004. tavaszi félév, továbbá SI 2003, 2005, 2006, 2011 (szolfézs, karvezetés, énekkar). A HNU szervezésében megvalósuló Golden Gate nemzetközi gyermekkari fesztivál vendégkarnagya 2006.

- Dr. Nemes László Norbert 2018-tól a HNU Kodály Center vendégtanára (szolfézs, karvezetés, énekkar).

Összegezve, a 69 pedagógus között, akinek oaklandi tevékenységét az előzőekben számba vehettük, 21 magyart, illetve magyar születésűt találunk; további 12 külföldi muzsikust, tanárt folytatott magyarországi tanulmányokat vagy szerzett magyarországi szakmai tapasztalatokat.

Kodály Kutatóközpont és Könyvtár (Kodály Resource Center, Kodály Library)

A Holy Names oktató- és kutatómunkájának háttéréül szolgáló gyűjtemény zenepedagógiai anyagában megtalálható a magyar szakirodalom, benne a Kodály-pedagógia korai dokumentumainak másolati példányai, valamint az ének-zene tankönyvek is. Gazdag, pedagógiai szempontból rendezett népzenei anyaga – 1984 óta a washingtoni Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress) kihelyezett archívuma – felöleli az Egyesült Államok valamennyi népcsoportjának zenei hagyományát. Mindkét gyűjtemény Toni Locke munkásságának az eredménye.¹²⁹

A technológiai fejlődéssel lépést tartva folyik az anyag digitálizálása. 2000-től fejleszti Anne Laskey és Gail Needleman a Holy Names online népzenei gyűjteményét (*American Folk Song Collection*), amely hangfelvételeket, dallamlejegyzéseket, forrás-adatokat, elemzéseket, ének-szövegeket, játékleírásokat tesz közzé. „E kutatásnak köszönhető, hogy a tanításnak az eddig használatos 'Kodály-Bibliá'-ban nem szereplő ékköveit újra felfedezhettük (...)”.¹³⁰ A digitális archívum 2015-ben 400 dalt tartalmaz, spanyol nyelvűeket is; a gyűjtemény folyamatos bővülése a William és Flora Hewlett Alapítvány támogatásának köszönhető.¹³¹

Az online kutatóközpont gyűjteményének gazdagítását folytatja Robert Lee diplomadolgozatok és kórusművek digitalizálásával (2013).

A Kodály Program hallgatói

A képzés első harminc évében (1969–1999) mintegy 500 hallgató vett részt valamelyik képzési formában.¹³²

¹²⁷ *An ode for music. 11 analyses of choral compositions of Zoltán Kodály.* Budapest, 2002. IKS. Bővített magyar nyelvű kiadása *Tizenhárom tanulmány...* címen, Budapest, 2018. Magyar Kodály Társaság.

¹²⁸ <https://kodaly.hu/faculty/borbala-sziranyi-117148>.

¹²⁹ Eleanor G. Locke: Folk Song Research and Computer Science. *Kodály Envoy*, December 1976. pp. 10–11. = Winter 2014. pp. 10–11.; Sr. Mary Alice Hein: Kodály Teacher Training at Holy Names College. *Kodály Envoy*, Spring 1985. pp. 33–34.

¹³⁰ „Through this research, they have rediscovered gems for teaching that are not found in our usual 'Kodály bibles'...” Nancy Linford: OAKE 2008 outstanding educator, Anne Laskey. *Kodály Envoy*, Summer 2008. p. 22.

¹³¹ <http://kodaly.hnu.edu/about.cfm>. Az online gyűjteményt ismerteti Jerry L. Jaccard: Making Music as the Language of Community. Toward an Organizational Framework for North American Folksong Research, *Kodály Envoy*, Spring 2006. pp. 5–12.; a budapesti Zeneakadémia által kifejlesztett online adatbázissal összeveti Elaine Bernstorff – Amanda Vanausdall: Kodály Hub – Sing, Learn, Share, lásd *Kodály Envoy*, Summer 2019. pp. 26–27.

¹³² Platthy i. m. p. 104.

A Kodály program keretében (amely csak egyike a Holy Names zenei tanszékén folyó mesterképzéseknek) évente 7-15 hallgató végez, az érdeklődés nemzetközi, az Egyesült Államok számos tagállama mellett érkeznek hallgatók más országokból és kontinensekről, az itt végzetek pedig tanítanak számos országban (USA, Kanada, Brazília, Peru; Európa; Ausztrália, Japán, Taiwan, Malaysia, Fülöp-szigetek), az oktatás minden szintjén, főiskolán és egyetemen is.¹³³ Így vált Oakland a Kodály-módszer térhódításának támaszpontjává Észak-Amerikában, a Távol-Keleten és a déli féltekén.

A Holy Names hallgatói közül számosan csatlakoztak a tanszék tanári karához vagy kapcsolódtak be rövidebb időre annak munkájába. Előbbi áttekintésünkben tizenegy személyt soroltunk fel. Az itt végzetek közül említendő még Andrew Brown (2012) és Karyn Silva (2000)¹³⁴, a Holy Names által rendezett gyermekkari fesztiválok karnagyai, valamint a már többször idézett Jerry Jaccard (1976).¹³⁵ Soraikból kerülnek ki a gyakorlóiskolák vezetőtanárai, általuk vezetett kórusok szerepelnek a gyermekkari fesztiválokon.¹³⁶

A tanéves programhoz képest a Kodály Summer Institute hallgatóinak létszáma és köre lényegesen tágabb, 1979-ben 95 fő, 2006-ban 37 fő, 2010-ben 45 fő (Lengyelországból, Japánból és Puerto Ricóból is), 2011-ben 67 fő; 2013-ban jönnek Svédországból, Japánból, Malaysiából és Paraguayból is.

Az amerikai felsőoktatásban komoly múltja és nagy jelentősége is van a korábban végzett hallgatók és az alma mater – kölcsönös előnyökkel járó – kapcsolatának. A Kodály Program figyelemmel kíséri egykori növendékeinek pályafutását, hírt ad munkásságukról, eredményeikről (így részvételükről OAKE konferencián, Nemzetközi Kodály Szimpóziumon), ünnepi alkalmakra visszavárja őket, hagyománnyá téve az „öregdiákok” (alumni) kórustáborát.

A tanéves és a nyári programok egyaránt költségtérítések, a nyári intézet idején induló külön kurzusok úgyszintén. A költségekről és a tanéves Kodály-programhoz elnyerhető alapítványi forrásokról (köztük az említett Hewlett Alapítvány támogatásáról) is rendre tájékoztat a *Kodály Envoy*.

Helyi és nemzetközi gyermekkórus-fesztivál

1996 tavaszán Anne Laskey programigazgató kezdeményezésére és Hartyányi Judit vezetésével szervezik meg az első gyermekkórus-fesztivált (*Children's Choir Festival*), a környéki „Kodály-inspired” iskolák számára. Azóta minden évben megtartják (2007 óta társszervezésben az Észak-kaliforniai Kodály Társasággal); mintája a magyarországi Éneklő Ifjúságmozgalmak, amelyet Sr. Hein híradásai közvetítettek Oaklandbe.

A fesztiválra jelentkezők száma, összetétele változó: 1997-ben tíz kórus, 2007-ben tizenegy; 2011-ben kétnapos rendezvényt hirdetnek, külön az iskolai és külön az egyházi énekkaroknak, összesen hat együttes jelentkezett, közte egy-egy templomi fiú- és leánykórus; 2015-ben kilenc együttes szerepelt. A kórusok bemutatkozásához szakmai tanácsadás, a fesztivál ún. vendégkarnagya által vezetett próba és összkar is kapcsolódik. Vendégkarnagyok voltak: Hartyányi Judit (1996, 2007), George Vance (1997), Thész Ildikó (2002, 2005, 2008), Ragnar Bohlin (2010), Susan McMane (2011), Andrew Brown (2015), Karyn Silva (2019).¹³⁷

Az általunk áttekintett műsorokban megtalálható gregorián ének (*In Paradisum* antifóna), misetétel (Delibes: *O salutaris Hostia*), német romantikus dal, duett (Schubert: *Mailed, Des Müllers Blumen*; Schumann: *Herbstlied*, mind angol nyelven), régi és újabb angol mű (Purcell:

¹³³ Sr. Mary Alice Hein: Kodály Teacher Training at Holy Names College. *Kodály Envoy*, Spring 1985. pp. 33–34, valamint a HNU Kodály Center 2019. július 13-i jubileumi műsorfüzete alapján.

¹³⁴ <https://www.linkedin.com/in/karyn-silva-5933a243>

¹³⁵ Jaccard i. m. p. 8.

¹³⁶ Platthy i. m. pp. 103–104.

¹³⁷ Vö. Hartyányi Judit, a 87. jegyzetben i. h. Hartyányi ugyanott még további karnagyok nevét említi, évszám nélkül: Matos László, Platthy Sarolta, Gemma Arguelles, Kent Jue, David Xiques.

Trumpet Song, Britten: *Old Abram Brown*), kortárs új-zélandi szerző (David Hamilton: *Ave Maria*), alkalmanként a magyar kóruszene klasszikusai (Bartók: *Cipósütés*, Kodály: *A juhász*, Bárdos: *Tábortűznél*, utóbbi kettő Gail Needleman fordításában), valamint az amerikai dalhangyomány népszerű darabjai, feldolgozásai (*Simply Gifts*; Emily Crocker – maga is kórusvezető: *Shenandoah*; Bárdos-Kleimann Hajnalka: *Shady Grove* – szerzője Bárdos Lajos Kaliforniában élő és a Holy Names Kodály-programjában diplomázott unokája). Egyik évben a programon énekes játékok is helyet kaptak, a Holy Names hallgatóinak vezetésével.¹³⁸

A tavaszi, helyi fesztivál mellett a Summer Kodály Institute idején több napos nemzetközi gyermekkórus-fesztivált is tartanak a HNU (társ)szervezésében (*Golden Gate International Choral Children's Festival*), amelyen 2006-ban Matos László, 2015-ben Hartyányi Judit zsűrizett.

Szervezeti változások, intézményi kapcsolatok

A Kodály Program a Holy Names egyetemmé válása (2004) után a zenei tanszéken belül szervezeti önállóságot nyert, 2005-től Kodály Zenei Nevelési Központ néven működik (*Kodály Center for Music Education* – nem tévesztendő össze a keleti parti Kodály Központtal, ez utóbbi az 1977-ben Denise Bacon által alapított *Kodály Center of America*¹³⁹).

A központ működését tanácsadó bizottság, társadalmi és művészeti kapcsolatainak ápolását – nemzetközi szinten – a tiszteletbeli tagok testülete (honorary board) segíti. Előbbinek névsora 2019-ben: elnöke Vörös Katalin ötvenhatos emigráns, a kaliforniai magyar diaszpóra, többek között az Amerikai Magyar Tanárok Egyesületének tevékeny résztvevője,¹⁴⁰ tagjai Maree Hennessy és Anne Laskey, továbbá a Holy Names két zenetanára és az egyetem egyik munkatársa. Tiszteletbeli tagjai 2019-ben: Kodály Sarolta, Szőnyi Erzsébet, Gilbert de Greeve (1999–2011 az IKS elnöke), Schiff András, a Takács Quartett, továbbá Robert Geary (egyebek között a Golden Gate nemzetközi gyermekkórus-fesztivál alapítója), Béres Éva (francia férje után Éva Voisin) ugyancsak ötvenhatos kivándorolt és 1989 óta San Franciscó-i tiszteletbeli magyar konzul,¹⁴¹ valamint Charles M. Crane, az Oakland Symphony igazgatótanácsának tagja.

A Program, majd Központ már bemutatott magyarországi kapcsolatainak történetében szimbólum-értékű esemény volt 2006-ban Batta András zeneakadémiai rektor oaklandi látogatása (amerikai tanulmányútjának egyik állomásaként), találkozása Steve Hofer zenei tanszékvezetővel, Anne Laskey-jel, a Kodály Center igazgatójával, az alapító Sr. Heinnel, továbbá a tanszék magyar és amerikai tanáraival. A látogatás célja az amerikai felsőoktatás szervezeti formáinak, valamint a magán és nonprofit források ottani szerepének tanulmányozása volt;¹⁴² fentebb láttuk, hogy ezen a téren a HNU milyen modellt képvisel.

A Holy Names programjai beilleszkednek az Amerikai Kodály Társaság (OAKE) által akkreditált, különböző szinten, időtartamban és intézményi keretben folyó Kodály-képzések sorába, 2019-ben országosan 34 ilyen képzést tartanak nyilván. A Holy Names szerepéről említést tettünk az OAKE 1975-ös megalakulásával kapcsolatban; 1979-ben megrendezte az OAKE évi rendes konferenciáját, április 5–8.¹⁴³ Ugyancsak említettük szerepét a Nemzetközi Kodály Társaság megalakulásában; a nemzetközi tájékozódás igényéről tanúskodik az 1981. évi nyári intézethez kapcsolódó és az egyetem által anyagilag is támogatott tanulmányút a Japánban rendezett Ötödik Nemzetközi Kodály Szimpóziumra (augusztus 2–8.), a College nemzetközi jelentőségéről pedig tanúskodik egyebek között az ausztráliai Kodály Intézettel kiépített

¹³⁸ 1997, 2007, 2010, 2011, 2015 fesztiválműsorai és Hartyányi Judit szíves közlése alapján.

¹³⁹ *Kodály Envoy*, Summer 1998. p. 7.

¹⁴⁰ <https://memoryproject.online/hu/katalin-voros/>.

¹⁴¹ <http://memoryproject.online/hu/eva-voisin-nee-beres>.

¹⁴² *Kodály Envoy*, Fall 2006. p. 39.

¹⁴³ *Kodály Envoy*, Spring 1981. p. 19.

kapcsolata, ennek hozadéka, hogy 1988-tól közösen indítanak nyári tanfolyamokat a déli kontinensen.¹⁴⁴

A kórusok

A Holy Names Kamarakórusa a zenei tanszék hallgatóira (nemcsak a „kodályosokra”) és külső énekesekre épül, vezetői voltak többek között Edward Bolkovac, Hartyányi Judit, Thész Ildikó, Horváth János. Egy 2007. évi tavaszi hangversenyét *Nemzetek hangja* címmel tartotta, ennek Hartyányi Judit által vezényelt műsorán 17 zeneszerző szerepelt, tizenegy országból.¹⁴⁵ A 2013-as, Horváth János vezényelte tavaszi koncerten felhangzott Bach- és Brahms-motetta, Britten: *Szent Cecília-himnusz*-a, továbbá az egyetemi kórossal és zenekarral együtt Haydn *Nelson-misé*-je (ez utóbbit Steve Hofer tanszékvezető dirigálta).¹⁴⁶

A Kodály Summer Institute kórusát rendszerint magyarországi vendégkarnagyok vezetik. 1997-ben Hartyányi Judit, programján Orbán György *Ave verum* észak-amerikai bemutatójával; 2006-ban Matos László, a Summer Institute záróhangversenyén Fauré *Requiem*-jét énekelték (az azon év májusában elhunyt Legáný Dezső emlékére); Matos 2011-es műsorán két kései Liszt-motetta is elhangzott (*Ave verum*, *Salve Regina*). Leggyakrabban Hartyányi Judit volt a Summer Institute vendégkarnagya. 2013-ban például, *In Singing a Heart Is Beat* címmel összeállított műsorukon (talán ’éneklő szívdobbanás’-ként fordítható) hat országból tíz szerző szerepelt, a zongorakíséretet ellátó Robert Lee még eljátszotta Kodály *Hét zongoradarabját*.¹⁴⁷ Megjegyzendő, hogy a zárókoncerteken együtt énekelnek hallgatók és tanárok, Alumni and Friends; a létszám évente változik, 2015-ben mindösszesen 35 fő; némelykor meg ennek többszöröse.

1997–2019 között 15 koncert műsorát vagy legalább szerzőinek névsorát ismerjük teljesen vagy részlegesen. Ezek többségben a Summer Kodály Institute záróhangversenyei, néhányuk tanévközi koncert, egy pedig az Észak-kaliforniai Kodály Társaságban tartott bemutató. Az együttesek: a Summer Kodály Institute (szűkebb) kórusa, az Alumni and Friends tagokkal kibővített kórus, a HNU kamarakórusa, alkalmanként a HNU egyetemi kórusa, a Piedmont Iskola, valamint a Hartyányi Judit vezette Voci Women’s Vocal Ensemble; a koncertek egy részén hallgatók is vezényelnek.

A rendelkezésre álló adatokból ha nem is teljes, de minden bizonnyal jellemző képet alkotunk a Holy Names kórusmunkájáról. Itáliát hat szerző egy-egy műve képviseli, Gastolditól Donizettiig; megszólal Lassus, német nyelvterületről Lechner, Gallus, Praetorius (3x), Schein és Bach (tőle egy négyszólamú korálletét és egy motetta), Haydn és Mozart; három-három műsorban szerepel Mendelssohn és Brahms – későbbi osztrák-német zenével kapcsolatosan nincs adatunk. Franciák: Fauré (3x) és Duruflé, spanyolok: Victoria, illetve a mai Javier Busto; angolok: hat régi mester (Tallistól Purcellig), hat az utolsó százötven év zenéjéből (Elgar, Vaughan Williams, Holst, Britten, Le Fleming, John Rutter, legtöbbjüktől több tétel). A jórészt magyar karnagyok vezényelte műsorokban jelentős helyet foglal el az észak-amerikai repertoár, három kanadai és tíz Államok-beli szerző kórusdarabjaival (Ives, Britten, Gordon Young és későbbiek, maiak is). Van köztük egyházi mű is, jelezve az Újvilág európai keresztény gyökereit; alkalmanként pedig megszólal egészen távoli világok zenéje (Gutiérrez – Venezuela, Benitez – Fülöp-szigetek). A szláv kórusirodalomból egyedül a cseh Petr Eben fordul elő, az észt Tormis három, a finn Jaakko Mäntiärvy egy műve kerül előadásra (utóbbi angol szövegre íródott).

A repertoár tehát – a jelzett hangsúlyokkal és korlátokkal – a reneszánsztól napjainkig ível, minden műfajban, a misciklusokig (Lotti, Haydn, Fauré) és a sokszólamú motettákig (Men-

¹⁴⁴ *Kodály Envoy*, Spring 1991. p. 64.; Winter 2013. p. 34.

¹⁴⁵ *Kodály Envoy*, Fall 2007. p. 29.

¹⁴⁶ *Kodály Envoy*, Summer 2013. p. 36.

¹⁴⁷ 2011–2012-ből és 2014–2015-ből még további műsorok részleteit ismerjük.

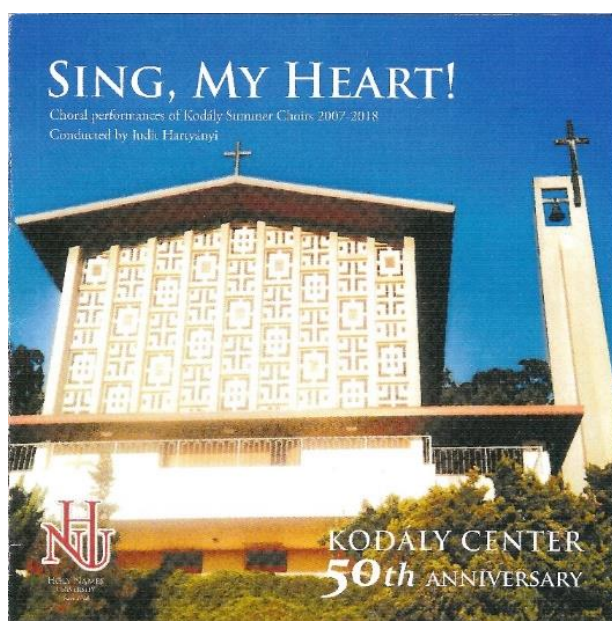
delssohn) vagy az olyan különleges kórus-összeállításokig, mint Britten nőikarra és fiúkórusra írott korai darabja (*In the Bleak Mid-Winter* – a gyakorlóiskola tanulójának közreműködésével).

Ebben a repertoárban imponáló gazdagságban van jelen a magyar zene, Liszt Ferentől az 1976-os születésű Szabó Barnáig, latin, olasz, francia, angol, továbbá angol fordításban vagy néhány esetben eredeti nyelven énekelt magyar szövegű művekkel. Legtöbbször Kodály (10) és Bárdos Lajos (6) művei szólnak meg, egy-két művével szerepel Bartók, Seiber, Deák-Bárdos György, Ligeti György, Szőnyi Erzsébet, Kocsár Miklós, Orbán György, Tóth Péter, Gyöngyösi Levente. Életük, pályájuk felől már az elemi szintű tájékozódás is lényeges összefüggéseket tár fel az oaklandi énekesek előtt: a születési helyek számbatétele által kirajzolódik Magyarország történeti földrajza: Doborján (Liszt) – Nagyszentmiklós (Bartók) – Dicsőszentmárton (Ligeti) – Marosvásárhely (Orbán) – Kolozsvár (Gyöngyösi); „hallótávolságba” kerül Párizs és Pest zenei közelsége Szőnyi Erzsébet (1947–48), Kodály és Bartók (1905–6), illetve más módon már Liszt korszakfordulói révén; felismerhető az *egyházias* egyházzene alkotói iránya és történeti vonala Liszt Ferentől Kodály Zoltánig, amellyel elsőként a *Magyar mise* 1973-as „nemzetközi bemutatója” alkalmából találkozott az oaklandi kórus és a nagyvilágból érkezett publikum.

Ebben a nemzetközi kontextusban említést érdemel az a régtől létező közép-európaiság, amelyet az oaklandi repertoárban Gallus jelenít meg – német nyelvterületre vonatkozóan, a mai Szlovéniától Prágáig. A repertoárt tovább elemezve egy egészen tágas nemzetköziséget mutat az a zeneszerzői bravúr, amely *Öt világrész dalai*-t egységes műalkotássá szervezi (Szőnyi), és igazi egyetemességet, ahogyan a kevésbé hangú magyar dalból nép- és magaskultúrát, egyszersmind évszázadok zenetörténeti eszköztárát összefogó és – legalábbis eredeti szövege szerint – nemzedékek hosszú sorának élet- és istentapasztalatát sűrítő tétel születik a negyvenedik évéhez közelítő Kodály Zoltán műhelyében (*Újesztendőt köszöntő*, Clement Francis Rogers teológus angol szövegével).

3. A Holy Names University kóruslemeze és a kaliforniai Kodály-program jubileuma

A kórusmunka eredményeibe enged betekintést a jubileumi évre megjelent kompaktlemez, amely Hartyányi Judit 2007–2018 közötti hangverseny-felvételeiből kínál válogatást.

A jubileumi CD, 2019

Hallhatóvá lesz a hanglemezen, ami máskülönben adatsorok mögé rejtőzne. Mi mindenről vall ez a 75 percnyi zene? Mindenekelőtt a kodályi légkörről, a tanszék tanárainak és hallgatóinak „Alumni and Friends” éneklő közösségéről. Vall a magyar zene kisugárzásáról, Kodálytól Seiber Mátyáson át Tóth Péterig. Feltárul rajta – a karnagy érzékeny („romantikus”) és nyitott muzsikus-alkatán átszűrve – egy karaktereiben ezerszínű, stílárisan többrejtű zenei világ, különböző népek folklórgyökerű melodikájától a reneszánszon át, minden műfajban, a mindenkori ma zenéjéig.

Az *Ima alkonyi harangszóra* (Szőnyi Erzsébet) vegyeskari letétje például 2013-ból való és 2014-ben megszólalhatott Oaklandben – íme, a hang terjedési sebessége! – magyarul, pontosabban az eredeti latin-magyar kétnyelvűségben; e darab révén ráadásul az amerikai énekesek térképére immár Csíkszentdomokos is felkerült. A gregoriántól a magyar népénekig ívelő nagy távlatokat (amelyek korántsem akkorák, mint a felületes szemlélő vélné) és a szövegből fakadó nagy érzelmi kontrasztokat Szőnyi Erzsébet műve szilárd stílusjegységbe fogja: kompozíció és előadás sodró erővel érkezik el a végső allelujás kiteljesedésig.

Mintegy ellenpólusként érzékelhető a fiatal amerikai kortárs Michael Kaulkin – az idő tájt a Holy Names tanára – közel 6 perces kompozíciója, amelyet 2012-ben énekelt az Alumni Choir. Ez a latin szövegű Milton-megzenésítés (*Surge, Age Surge*) virtuóz és némiképpen eklektikus stílusú darab, a ritmika, az intonáció és az összefogott formálás terén is magas követelményeket támaszt előadóival szemben.

Időben, a koncertek sorrendjében és a zenetörténeti időben is visszafelé haladva, egy 2008. évi hangversenyről egymás mellé került a hanglemezen Kodály *A 114. genfi zsoltár*-ának megéjtő szövegfestő képisége és diadalmas hite, illetve az amerikai impresszionista Charles Ives megilletődött transzcendenciája (*Crossing the Bar*); mindkét kompozíció meggyőző erővel szólt meg azon a koncerten.

Szerepel még a hanglemezen többek között Lechner, Tomkins (párban Tóth Péter Tomkins-parafrazisával: *How Great Delight*), Rossini, Leonard Bernstein – hatodfélszáz év, nyolc nemzet, 19 szerző, 24 kórusmű.¹⁴⁸ A válogatás filozófiája az, amit a jubileumi koncert alcíme hirdet: *hangzó képet* adni a világról. A Holy Names filozófiája, hogy ehhez a hangzó teljességhez a kodályi út a legbiztosabb. A jubileumi hanglemezen *hangzó kép* erős érv e filozófia mellett, ez lehet egész áttekintésünk egyik végkövetkeztetése.

Levonható immár egy másik következtetés: a Holy Names (és bizonyára sok amerikai társa) nem csupán egy magyar módszer multikulturális és multietnikus közege, hanem a művészet igazi otthona, és a magyar zeneművészet (alkotók és előadók), a különböző szakterületen működő jeles magyar zenepegadógusok amerikai *apostoli intézménye* is.

A Kodály Program ünnepei és a jubileumi nyár

Az ünnepeket megbecsülik és megülik. Tudnak ünnepelni. Ez is a Kodály Center sajátja. Minden nyári tanfolyam zárónapjait a zene ünnepévé avatják, az évfordulók pedig az ünneplés különleges alkalmai, régi tanártársak meghívásával, bankettel, kirándulással a San Francisco-i öböl „angyali szigetére” (Angel Island).

A Summer Institute először a Kodály-program huszadik évfordulója alkalmából rendezi meg a „régii hallgatók szemináriumát” az alapító tiszteletére (*Special 20 Year Alumni Celebration to honor Sister Mary Alice Hein*) és háromnapos eseménysorozattal ünnepel. (1989. július 5–7.)

1994-ben a 25 éves évfordulót a résztvevőket immár baráti körre szélesítve *for Alumni and Friends* hirdetik és egyhetes programsorozatot állítanak össze, az ünnepi szeminárium vendége Sr. Hein, Ivy Rawlins, Hegyi Erzsébet, Herboly Ildikó.

2008-ban a negyvenedik nyár négynapos rendezvényeire eljött Edward Bolkovac, Rita Klinger, Ivy Rawlins; a Valley Centerben rendezett július 26-i ünnepségen a Nemzetközi Kodály

¹⁴⁸ A hanglemezen közreműködik Heather Heise, Danelle Johnson, Robert Lee – zongora, Matthew Walsh – orgona, az utómunkálatok a Phoenix Stúdióban készültek.

Társaság részéről előadást tartott Gilbert De Greeve elnök és Jerry Jaccard alelnök, vendégként fellépett a Chanticleer Énekegyüttes, az Alumni és a Summer Institute Choir közös műsorát Hartyányi Judit vezényelte.¹⁴⁹

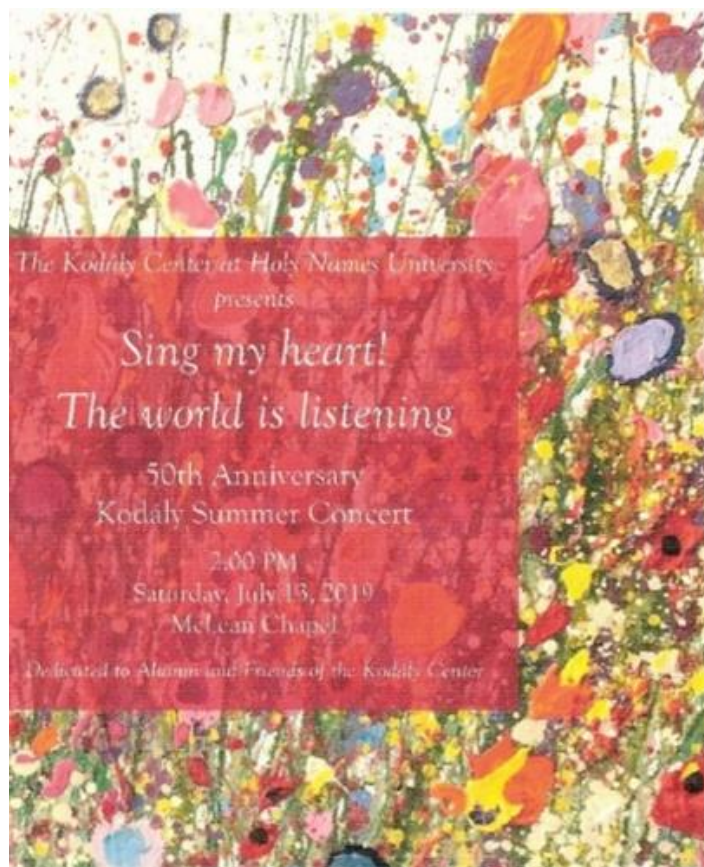
A szokott kórusprogramok mellett több előadás és hangverseny gazdagította a 45. év, vagyis a 46. nyár, 2014 eseménysorát. Dietrich Helga áttekintést adott Forrai Katalin munkásságáról, Horváth János előadást tartott Bartók és Kodály dalairól, Gilbert De Greeve eljátszotta Debussy *Prelűdök*-sorozatát. Bemutatták még a Szőnyi Erzsébetről készült új könyvet, Jerry Jaccard nagyszabású munkáját.¹⁵⁰

A félévszázados jubileum kétszeres: 2018-ban tartják az 50. nyári szemináriumot („Nyári inspirációk” címen), 2019-ben ünneplik az alapítás 50. évfordulóját.

2019-ben a Summer Institute háromhetes, június 24-től július 13-ig tart, ezen belül két triduum kap helyet.

Július 8–10-ig – így hirdeti a programfüzet – „magyar mestertanárok” tanítanak. Elsőként a *Sing my heart!* jubileumi kórus-CD bemutatójához csatlakozik Hartyányi Judit előadása, amelyben a Kodály Program tanárainak portréját rajzolja meg, szavakkal, vetített képekkel és hangfelvételekkel. Másnap Horváth János kórus-módszertani foglalkozása éneklésre és zeneirodalmi példák elemzésére épül. Harmadnap a 2–7 éves korosztály sokoldalú fejlesztéséhez Dietrich Helga ad útmutatást.

Július 11–13. között folynak az öregdiákok kóruspróbái. A rendezvényeket megkoronázó hangverseny műsorfüzetének tartalma és külseje is a Holy Names lelkiségét közvetíti.

A jubileumi rendezvény műsorfüzetének első oldala

¹⁴⁹ *Kodály Envoy*, Fall 2008. p. 33.

¹⁵⁰ *Kodály Envoy*, Fall 2014. p. 32., az ünnepek részletes programjával, lásd még Hartyányi Judit: Kaliforniában 45 éves a Kodály Program. *A Magyar Kodály Társaság Hírei*, 2014/4. szám, pp. 53–55. Jaccard Szőnyi-kötetének könyvészetét lásd a 22. jegyzetben.

A műsorfüzet szízlamok szerint közli az énekkarok névsorát. Fellép a 39 fős *Kodály Summer Choir* és a haladó szolfézscsoport (Advanced Musicianship Group) kamarakórusa, mindkettőt Nemes László Norbert vezeti, továbbá a 47 tagot számláló *Alumni and Friends* évfordulós kórus Hartyányi Judit vezényletével; az ő kezére szólal meg ezen kívül a műsort záró összkar. A Summer Choir és az Alumni Choir sok énekese közös, és mindkettőben részt vesznek a szeminárium működő és korábbi tanárai, a velük éneklő Friends soraiban találjuk Vörös Katalint, Jerry Jaccard-t, és sok, korábban említett „ismerős”-t.

A műsorban Praetorius, Lotti, Purcell, Kaulkin, Gordon Young, Kodály egyházi és világi zenéje mellett két, a jubileumra rendelt mű is elhangzott.

Szabó Barna, a budapesti Zeneakadémia és a kecskeméti Kodály Intézet tanára, több zeneszerzőverseny győztese, erre az alkalomra megzenésítette Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszának* néhány sorát – nem először a zenetörténetben, ám napjainkban ezeknek a szavaknak, gondolatoknak sajátos többletjelentése van, hiszen a nyolcszáz éves költeményből *Laudato si’, mi’ Ignore* vette a címét Ferenc pápa teremtésvédelmi enciklikája, melyet 2015-ben adott ki.

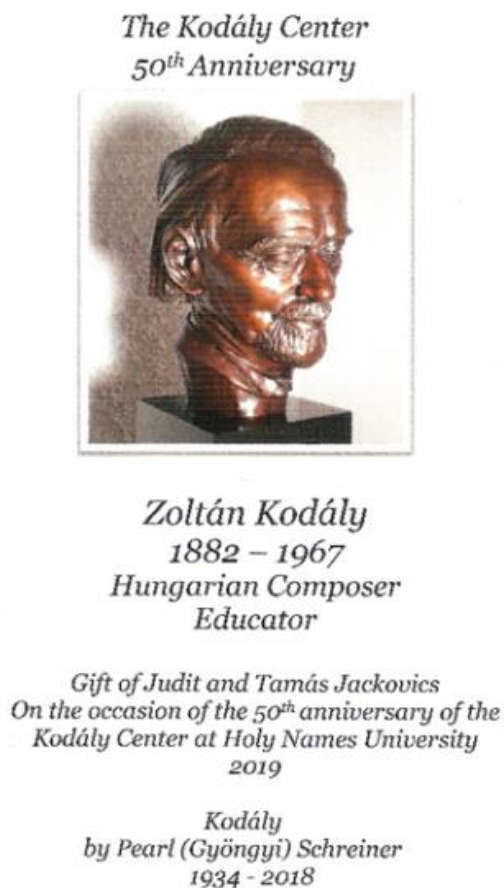
<https://lfze.hu/zeneelmelet-oktatok/szabo-barna-307>

A kaliforniai születésű Eric Tuan – énekes, karmester, zeneszerző, egyházzenesz – a 15. századi indiai költészetből választott szöveget. A „Songs of Kabir” – magyarul „Kabir misztikus dalai” címen megjelent – gyűjteményt Rabindranath Tagore 1915-ös angol kiadása emelte be az európai irodalmi köztudatba; a Tuan által Geoffry Russell-Smith fordításában megzenésített költemény címe *Dance, My Heart* összecseng a jubileumi koncert és hanglemez címével.

<http://www.thesfco.org/featured-performers/eric-tuan>

A koncert összkari zárószámaként a *Székel fonó* Párosítója hangzott fel – visszavezetve a Mesterhez és átvezetve az ünnepség résztvevőit a Kennedy Gardenbe, ahol a jubileum alkalmából avatták fel Kodály Zoltán szobrát, az 1967-től Kanadában élő magyar születésű képzőművész – grafikus, festő, szobrász – Pearl Schreiner (Lázár Gyöngyi, 1934–2018) 1996-ban készült alkotását.

A szoboravató meghívójáról, 2019

A meghívón olvasható a szobor létrejöttének hosszú története, alkotási folyamata, ahogyan azt a művész az ezredforduló idején papírra vetette: gyermekkori emlék, filmképek az akkor 66-67 éves Mesterről; évtizedeken át hordozott vágy, hogy „szép fejét” műalkotássá formálja... A szobrász 62 éves volt már, mire a gondolat műalkotássá érett. Fotók alapján dolgozott, és a modellel annak idején személyes kapcsolatban álló Varga Imre egész-alakos pécsi Kodály-szobrának¹⁵¹ koponyaformáját követte. A két szobor arányaiban csak 1-2 mm eltérés van, a karakter azonban egészen más: Schreiner Gyöngyi Kodály-portréja, szándéka szerint, a nemzet elismerését szerény méltósággal fogadó művész-tanár arcvonásait örökíti meg.

A szobrot Jackovics Tamás és Szabó Judit adományozták az oaklandi Kodály Centernek. Ők még gyerekfejjel hagyták el Magyarországot, odakint találtak egymásra, és lettek az amerikai magyar közösség elkötelezett és áldozatos tagjai. Szép tanújelét adták ennek 1986-ban, mikor *Vae Victis* emlékművet állíttattak a magyar forradalom 30. évfordulójára a kaliforniai kormányépület udvarán. Kodály Zoltán pedig számukra nemcsak „magyar ügy”, hanem személyes emlék, az ó- és új hazát összekapcsoló szimbólum: a Kodály-házaspár náluk (az akkor *új asszony* Szabó Judit szüleinél) vendégeskedett kaliforniai útja során, 1966 nyarán.

¹⁵¹ Reprodukcióját és leírását lásd Márkusné Natter-Nád Klára: *Kodály Zoltán ábrázolások a képzőművészetben*, Budapest, 2017. Magyar Kodály Társaság, p. 67.

Kodály egykor és ma

1966 – visszaérkeztünk áttekintésünk kezdeti éveire. Kodálynak volt mondanivalója a hatvanas évek Amerikája számára. Úgy tűnik, „a zene mindenkié” eszméjét és a hozzá vezető kodályi utat sokfelé és nagyon is eredményesen követték. Vajon eljutnak-e „a zene minden egyes emberé” filozófiájától¹⁵² a kodályi üzenet teljességéig? Meghallják-e, odaát vagy bárhol, mának szóló tanítását emberről és közösségről, hitről és hazáról, múltról és jövőről? Aki meghallja és megérti, erőt mindenestre meríthet belőle.

Az amerikai „Kodály-tanár”-képzés hat évtizedének áttekintése alapján, emberi és művészi eredményeit, gazdagságát szemlélve nyitott kérdésként áll előttünk *ennek* a Kodály-pedagógiának az adaptálása, Szabolcsi Bence szavaival „a történeti tudatra nevelő Kodály Zoltán” tanításának követése és továbbadása, „az egész népet átfogó kultúra kifejlesztése a történelem szelleméből” programjának hirdetése és terjesztése.¹⁵³ Itt módszertani, nyelvi, értelmezési-kontextualizálási, továbbá a 7–8. jegyzetünkben jelzett szemléletbeli korlátok és nehézségek egész sora egyaránt felmerül. Érdekes azonban emlékezetünkbe idézni: a Boosey & Hawkes 1969-es hanglemez-antológiája (*The Kodály Concept of Music Education*),¹⁵⁴ a bölcsődaloktól egészen a *Zrínyi szózatá*-ig vezeti el a hallgatót!¹⁵⁵

A kaliforniai Portola Valley-ben 1959-ben, a Kodály–Ádám tankönyvek első adaptáció-kísérletével indult amerikai Kodály-történet 60 év múltán Oaklandben mindenestre szép és méltó állomáshoz érkezett. Szőnyi Erzsébet és Sister Mary Alice Hein 1969-es magvetése 50 év alatt olyan bőséges aratást hozott, amelyről a kezdeményezők maguk bizonynyal álmodni sem mertek.

Dicsérjük az aratás Urát!

¹⁵² Vö. 59. jegyzetünkkel.

¹⁵³ Szabolcsi Bence, 1963, in uő: *Kodályról és Bartókról*. Közreadja Bónis Ferenc, Budapest, 1987. Zeneműkiadó (Szabolcsi Bence Művei 5.) pp. 329–332., idézetek a 329. és 331. oldalról; Szabolcsi Bence: Kodály and Universal Education, *Studia Musicologica*, Tom. III. 1962. pp. 5–7. Ez a Kodály-tanítás, élet és mű egységében, sokoldalúan és koncentráltan tárul fel Tallián Tibor: *Magyar képek. Fejezetek a magyar zeneélet és zeneszerzés történetéből 1940–1956* című könyvének (Budapest, 2014. Balassi Kiadó) a történelem *zivatáros másfél évtizedét* elemző Kodály-fejezeteiben, pp. 102–107., 436–457.

¹⁵⁴ A hanglemezről Szabó Helga munkásságáról szólván tettünk említést, lásd 121. jegyzet.

¹⁵⁵ A történeti-nemzeti gondolatosság irányába mutat a 127. jegyzetben említett, Hartyányi Judit által szerkesztett Kodály-kórusműelemzés kötet, amelynek a 2018-ban megjelent magyar nyelvű közreadása – a 2002. évi angol eredetihez képest – a jelzett területen még további gazdagodásként értelmezhető.